

Geliş Tarihi : 22.01.2021
Kabul Tarihi: 17.12.2021

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XXI/43 (2021-Güz/Autumn), ss. 849-882.

Araştırma Makalesi / Research Article

SİYASAL İKNA YETENEĞİ VE STRATEJİLERİ AÇISINDAN ADNAN MENDERES'İN SON DÖNEM BATI ANADOLU GEZİLERİ*

Tülay AYDIN**

Öz

Etkili bir ikna gücü ve aşkın bir liderlik yeteneğinin bir araya gelmesiyle kitleleri peşinden sürükleyen bir söylemin oluşturulabileceği fikrinden yola çıkan bu çalışmada Menderes'in iktidarının son yıllarında çıktığı yurt gezileri ele alınmaktadır. Çalışma bu gezilerde uygulanan halkla yakın temas, dili kullanma becerileri, maziye ele alma, politik gelişmeleri manipüle etme gibi konular çerçevesinde Menderes'in liderlik ve ikna yeteneğini irdelemeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda çalışma, uzun vadeli sonuçlarına bakılmaksızın bu gezilerin genel atmosferinin halk-Menderes ilişkilerini ve Menderes'in halkı ikna yeteneğinin de siyasetin dilini gerçek anlamıyla etkilediği fikrindedir. Çalışma, Menderes'in gezilerini ele alan yerel ve ulusal basın, araştırma eserler, arşiv belgeleri ve anılar dikkate alınarak incelenmiştir.

***Anahtar Kelimeler:** Adnan Menderes, İkna, Yurt Gezisi, Retorik, Halk.*

---

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Arş. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fak., Tarih Bölümü, (tlyaydn05@gmail.com), (Orcid: 0000-0003-0308-1240).

ADNAN MENDERES'S POLITICAL PERSUASION SKILLS AND STRATEGIES DURING HIS LAST NATIONWIDE TRIPS

Abstract

This study, suggesting that effective persuasion strategies and transcendent leadership can create a discourse that drags the masses, discussed Menderes' nationwide trips during the last years of his rule. It aimed to explore Menderes' leadership and persuasion skills considering his certain practices in those trips, such as close contact with the public, rhetorical skills, referring to the past, and manipulating political events. It is assumed that the general ambiance in those trips, regardless of the long-term outcomes, affected the relationship between Menderes and the public, and his persuasion skills also influenced the language of politics. The researchers scrutinized the local and national press, research papers, archive documents, and memoirs about Menderes' trips.

Keywords: Adnan Menderes, Persuasion, Nationwide Trip, Rhetoric, Public.

Giriş

Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin baş aktörü olduğu 1950'lerin ihtilal sürecini getiren son yılları aynı zamanda çatışmalı ve kaotik bir gündemin siyasi hayata damga vurduğu yıllardı. Bu yıllarda kamuoyu ve halk, normalde olduğundan çok daha fazla siyasetle haşır neşir olmuş ve politikaya daha fazla kafa yormaya başlamıştı. Bilhassa çok partili hayatın ilk yıllarında öne çıkarılan demokrasi söylemi doğal olarak kitleleri siyasetin içinde olmaya iterken politik aktörlerinde onların desteğini dikkate almak gereğini ortaya koymaktaydı. Daha evvel siyaset, siyaset adamlarının bizzat kitlelerle temas etmesine dayanan sınırlı ilişki ile yapılırken artık bu tek yönlü ve sınırlı siyaset yeterli olmamaktaydı. Özele ve yerele hitap eden siyaset, artık genele hitap etmek durumunda ve buna uygun yollar bulmak zorunda kalmıştı. Bu durum bir yandan medyayı ve kamuoyunu daha etkili araçlar haline getirirken bir yandan da siyasi liderlerin ikna ve hitap yeteneklerini baz alan karizmatik yönlerini öne çıkarmaktaydı.¹

Siyasetin kitleleri daha çok baz alması gereğini ortaya koyan bu yeni durumda lider ve kitle arasındaki ilişkinin tinsel ve teknik boyutu önem kazanmıştı. Keza liderler için halk, hem bir meşru dayanak ve destek noktası hem de bir güç gösterisinin unsuru haline gelmişti. Bu süreçte baş aktör konumundaki siyasi güçlerin içine girdiği hesaplaşmalar bu kitleleri bir danışma mecrası konumuna yükseltmişti. Kitle desteğini arkasına almak isteyen liderler, fikir ve önerilerini daha sağlam bir şekilde kabul ettirebilme ve kamuoyunu

1 Ferhat Kentel, "Demokrasi, Kamuoyu ve Siyasal İletişime Dair", *Birikim*, Sayı:30, Ekim 1991, s. 4.

etkileme şansına sahip olmak arzusundaydılar. Hem hitap ettikleri kitleyi hem de karşısında yer alan siyasal gücün açıklıklarını ve artılarını iyi bilmeleri gereken bu liderler, farklı stratejilerle kitleleri kendi fikirleri doğrultusunda ikna etmeyi amaçlamışlardır. Bu noktada toplumun hassasiyetlerini iyi bilen liderler olayları manipüle etmekte her zaman daha başarılı olmuştur. Neumann'ın belirttiği üzere 'başarılı politikacılar, kamuoyunu-hem de hiçbir kamuoyu araştırmasına gerek duymadan-kavramakta şaşkırtıcı bir yeteneğe sahiptirler.'² Bu durum liderin doğası, karizması ve kitlelerin nabzını iyi tutabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Bir lider portresi olarak Adnan Menderes'i ve onun liderlik, ikna ve retorik yeteneklerini ele alan bu çalışmada siyaset dengesinin Menderes aleyhine dönmeye başladığı 1958 yılında ki yurt gezileri konu edinilecektir. Keza Menderes'in siyasi hayatında kritik bir evreye tekabül eden bu yıllarda sadece siyaset değil toplum yapısı da değişmeye başlamıştı. Bu yıllarda köy temelli ekonomi yerini hizmet sektörüne bırakmaya, medya güç kazanmaya, toplumsal yapı değişmeye başlamıştır.³ Böyle bir yapı içinde Menderes'i zorlayan siyasi ve ekonomik sorunlar ortaya çıkmış ve 1957-1960 yılları arası Ağaoğlu'nun deyişiyle onun, on yıllık başbakanlığının en yorucu davalarıyla dolu yıllarını oluşturmuştur.⁴

1950'li yılların sonunda Menderes hükümetini bekleyen zorlukların başında ekonomik problemler gelmekteydi. 4 Ağustos kararları ile alınan tedbirlerle Türk lirasının değeri üç kat düşürülmüş, Avrupa'dan yeni kredi talepleri ortaya çıkmış ve ekonomik durum günden güne kötüleşmeye başlamıştır.⁵ Bu gerileyen ekonomik görüntü muhalif güçlere önemli bir koz sunmuş ve Menderes ve ekibi toplum önünde sıkıştırılmaya başlanmıştı. Buna ek olarak 1958 yılında Irak'ta gerçekleşen askeri darbe hem Türkiye gündemini değiştirmiş hem de Menderes'in tutkulu ve biraz da ürkek kişiliğinde derin etkiler oluşturmuştu. Bir teyakkuz haline bürünen Menderes için siyasi gündemin yeni malzemesi *ihtilal* kelimesi olmuştu.⁶ Gündemden düşmeyen bir madde haline gelen ihtilal sözcüğü hem iktidar hem muhalefet partileri tarafından bir siyasi tehdit argümanı haline getirilmişti. Olay bütün dünyada yankı bulurken Irak liderini İstanbul'da havaalanında bekleyen Menderes için bu durum çok daha yıkıcı bir etki yapmıştı.⁷ Menderes bundan sonra adeta halka sığınmayı tercih ederek gezilerinde de Irak ihtilalini bir ikna edici siyasi malzeme olarak kullanmış ve neredeyse dilinden hiç düşürmemişti.⁸

2 Elisabeth Noalle Neumann, *Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi*, Dost Kitabevi, Ankara, 1998. s.216; 220.

3 Orhan Koloğlu, 'İslam'da ve Türkiye'de Kamuoyu', *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3. 5 (2012), s. 92.

4 Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı 1899-1960*, Remzi Kitabevi, 1999, s. 266.

5 Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2013, s. 8.

6 Aydemir, *a.g.e.*, s. 271.

7 Mükerrrem Sarol, *Bilinmeyen Menderes II*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1983, s. 813.

8 Altan Öymen, *Ve İhtilal*, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s. 438; 457.

Bütün bu gelişmeler üzerine seçimlerin üzerinden henüz bir yıl geçmiş olmasına karşın Menderes yeniden *sine-i millete* dönmüş ve seri halde bir yurt gezisine çıkma kararı vermiştir.⁹ Bu kararda etkili olan düşünce İnönü'nün Anadolu'yu dolaşarak geziler düzenlemesi buna mukabil Menderes'in dış gezilere daha çok ağırlık vermesi idi. Menderes'in iç gezileri ihmal etmiş olması yeni bir strateji ortaya çıkarmıştı. Ancak bu iç gezilerin asıl amacı 1946 ruhunu yeniden diriltmek¹⁰ ve kitleleri muhalif kamuoyuna karşı bir teyakkuz ve tedbir durumunda olması için ikna edebilmektir. Böylece bu geziler sayesinde hem halkın desteği muhalif unsurlara yeniden gösterilecek hem de halk istenilen yönde revize edilebilecekti. Çalışmada Menderes tarafından Batı Anadolu gezisi süresince çeşitli uygulama ve söylemlerle kitlelerin nasıl ikna edildiği, ne oranda etkilenebildiği, karizmatik liderlik etkisinin bu gezilerde nasıl bir sonuç oluşturduğu ve geziler boyunca Menderes'in halkla yakın temasları ile iletişim ve hitap dilinin nasıl olduğu incelenecektir. Bu kapsamda gezilerin düzenlendiği Isparta, Afyon, Uşak, Kütahya, Eskişehir, İzmir, Aydın, Denizli, Manisa, Antalya, Burdur ve Balıkesir illerindeki yerel gazete izlenimleri ve ulusal gazeteler incelenmiş, Menderes ile ilgili çeşitli anı ve hatıratlar taranmış, ikna ve retorik ile ilgili literatür taraması yapılmıştır.

1. Siyasal İletişimin Bir Unsuru Olarak İkna Kavramı ve Retorik

Siyasal iletişim kavramı 'belli ideolojik amaçlarını, belli guruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek, gerektiğinde eylemlere dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere siyasal aktörler tarafından çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılması' olarak tanımlanmaktadır.¹¹ Tanımdan anlaşılacağı üzere bir iletişim türü olarak siyasal iletişimde de hedef, kaynak ve alıcı ilişkisi çerçevesinde bir bütünlük söz konusudur. Kitle ya da hedef alınan unsur üzerinde belirli bir amaç doğrultusunda değişimin gerçekleşmesi arzulanmaktadır. Keza burada asıl hedef halkın politikaya dahil edilerek görüş ve fikirlerinden yararlanmadır. Bu yönüyle siyasal iletişim de içerik ve hedef büyük önem taşımaktadır.

Siyasal iletişim kavramı bir kitlenin varlığını gerektirdiği için kişi ya da kitle psikolojisi de hem bu iletişimin içeriğini hem de sonuçlarını etkilemektedir. Doğal olarak kitle psikolojisinin siyasal iletişim üzerindeki etkisi siyasal ikna süreci üzerinde de belirleyici olmaktadır. Gustave Le Bon'a göre kitlelerin belli bir fikir örgüsü etrafında telkin edilmesi ve harekete geçirilmesi kitle psikolojisi ile ilgilidir. O, kitlenin siyasal gücün öne çıkardığı çoğu lider ya da önderin ileri sürdüğü fikir ya da akımlara çabucak riayet gösterebilmesini, kitlelerin çoğunluğa uyma ve fazla bir safdillikle çabuk inanma potansiyeline sahip olması ile ilişkilendirmektedir. Le Bon, kitlelerin duygusal ve ahlaki konularda da birey

9 Zafer, 12.10.1958, s. 1.

10 Abdurrahman Dilipak, *Menderes Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1990, s. 238.

11 Aysel Aziz, *Siyasette Etkili İletişim Teknikleri*, Başlık Yayın Grubu, İstanbul, 2011, s. 19.

psikolojisinden farklı hareket ettiğini ifade etmektedir. Ona göre kitleler aynı anda kötülük yapabilme konusunda birlikte hareket edebilme yetisine sahip iken ahlaki değerler ve iyilik yönünde de hareket edebilmektedirler. Bilhassa kitlenin *şan, şeref, din ve vatan* duygularına hitap eden faaliyetler ve konuşmalar bu yönde bir harekete sebep olmaktadır.¹²

Kitleleri yönlendiren etmenler sadece kitlenin kendi duyu ve beklentilerinden değil bu müsait yapıyı kullanmasını iyi bilen önderlerin strateji ve faaliyetlerinden de kaynaklanmaktadır. Le Bon'a göre önderler ya da bir hareketin liderleri, istedikleri fikir ve düşünceleri kitlelere sindirmek ve kabul ettirmek için üç metot kullanmaktadırlar. Bunlar *iddia (onaylama), tekrar (yineleme) ve sirayet (etki)* metotlarıdır. Buna göre iddia; en emin ve en sade araçtır. İddia ne kadar sade ve kanıtlanması zor ise kitle üzerindeki etkisi de o denli büyük olmaktadır. Vurucu etkinin sağlanabilmesi içinde iddianın sürekli ve aynı kelimelerle *tekrar* edilmesi gerekmektedir. Tekrar edilen iddia, zamanla kitle tarafından kimin söylediği unutulurak kabullenilmektedir. Bir kavramın sürekli yinelenmesi bunu sürekli duyan kitle tarafından zamanla gerçek addedilir ve kabul edilir. Tekrar, akılda kalıcılığı sağlayan ve kitle üzerinde yoğun mesajlar verilmesi yoluyla algıyı pekiştirmeye yarayan bir stratejidir. Özellikle siyasal iletişimde liderler başarı sağladıkları konuları sürekli hatırlatmak isterler.¹³ Le Bon, bu andan itibaren *sirayet*in devreye girdiğini belirtmektedir. Ona göre düşünce, fikirler, inançlar en az mikroplar kadar hızlı bir şekilde kitle içinde sirayet eder ve yayılır.¹⁴ Laclau ise Le Bon'un kitle üzerinde etki eden sözcük ve imge ilişkisinin kelimelerin kendi anlamlarından bağımsız olarak imgelerle biçimlendirildiğini belirtir. Yani ona göre bu iddiada sözcük ve imge arasındaki rasyonellik reddedilir ve bu ilişkiyi yöneten iç mantığa bakılmadan hareket edilir.¹⁵

Freud ise telkinin kaynağı konusunda yaptığı çalışmasında kitle psikolojisinin temeline libido kavramını koymaktadır. Ona göre anne-baba sevgisi, dostluk, insan sevgisi ya da somut-soyut nesnelere veya düşüncelere teslimiyet gibi birçok sevisel tür içeren libido kavramı yani duygusal bağlanımlar kitle ruhunu oluşturmaktadır.¹⁶ Bunun yanı sıra Le Bon, kitlelerin kolayca kıskırılabilceğini iddia ederken onların kolayca telkin edilen yönde hareket ettirilebileceğini de ifade etmektedir. İlk yapılan telkin, sirayet halinde kitleye yayılmakta, kendini kabul ettirmekte ve zihinlerde yönünü belirlemektedir. Böylece telkin edilen kitlede sabit bulunan fikir bir fiil haline dönüşmeye hazır bulunmaktadır.¹⁷

12 Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları, İstanbul, 1997, s. 36; 51.

13 Murat Başarır, *Siyasal İletişim Sürecinde Lider Üslubunun Seçmen Davranışındaki Rolü Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2015, s. 22.

14 Le Bon, *a.g.e.*, s. 112-113.

15 Ernesto Laclau, *Popülist Akıl Üzerine*, Epos Yayınları, Ankara, 2007, s. 35-37.

16 Sigmund Freud, *Kitle Psikolojisi*, Bozak Yayınları, İstanbul, 1975, s. 29-31.

17 Le Bon, *a.g.e.*, s. 35.

Kitle ve lider arasındaki bu ilişkide kitlelerin ruhundan kaynaklanan bir ağ olduğu gibi bu ilişkiyi tetikleyen, destekleyen ve lider yönelimli bir iletişimde söz konusudur. Bu çift yönlü ilişkinin metodik ayağını da ikna kavramı oluşturmaktadır. Siyasal iletişimde asıl hedeflenen iknanın gerçekleştirilmesidir. Siyasal iletişimde önemli bir yer edinen ikna kavramı, halkla ilişkileri oluşturan üç ana esasın yürürlüğe sokulmasında işe koşulmaktadır. Çevrenin sempati ve iyi niyetini sağlama, kamuoyunu etkileme ve ondan etkilenme, belli bir davranışı benimsetmek ya da belli yönde bir hareket yaratmak için halkı inandırma olarak belirlenen sistemi oluşturmakta kullanılan en ekonomik ve en geçerli yolu ikna kavramı oluşturmaktadır.¹⁸ Bu kapsamda ikna; davranış, niyet, duygu, kanaatlerin değiştirilmesine yönelik olarak iletişimde faydalanılan bir psikolojik süreç olarak tanımlanmaktadır.¹⁹ İkna, ilgi, dikkat, kavrama, kabul ya da ret, kaydetme ya da saklama aşamalarından oluşan bir süreçtir. İkna sürecinde alıcı ve kaynak arasındaki akışın niteliği önem kazanmaktadır. Bu süreçte en öne çıkan unsur, kitlenin dikkatini sağlayacak nitelikte bir iletinin ortaya çıkabilmesi için kaynağın güvenilirliğinin sağlanması konusudur. Keza güvenilir kaynakların iletleri kitle tarafından daha dikkate alınmaktadır. Güvenilir kaynak olma ise namuslu, dengeli, ilkeli, tutarlı, gerçekçi, mantıklı olma kavramlarını gündeme getirir. Bunların yanı sıra yaş, cinsiyet, dini inançlar da kitlenin iknasını da kaynağın sahip olduğu niteliklerdendir. Hatta bu açıdan bakıldığında güçlü önderlerin müminleri manipüle etme güçlerinin daha yüksek olduğu söylenebilmektedir.²⁰ Başka bir yoruma göre de lider de 'karizma, yeniliğe açıklık, etkili iletişim, olgunluk, dürüstlük, azim, çalışkanlık, optimistlik, başarılı bir imaj, hatiplik, güven duyma, güvenilir olma, samimiyet, açık sözlülük ve güler yüzlülük, serinkanlılık, zamanı iyi değerlendirme, ilişkilerin dozunu iyi ayarlama, sabırlı ve kararlı olma, tecrübelerden ders çıkarma' gibi nitelikler bulunmalıdır.²¹

Siyasal iletişimde iletler hedef kitlenin dil düzeyi de dikkate alınarak düzenlenmelidir. İkna sürecinde de duygu, mantık ve ahlak öne çıkan öğelerdir. Alıcı ve kaynak arasındaki ilişkide kaynak ikna amaçlı mesajını sunarken alıcının duygularına zamanında ve yerinde ulaşmayı hedeflemektedir. Yani kaynak, alıcının duygu ve potansiyelini hedef alarak hareket etmelidir.²² Bu nedenle siyasal iletişimde iktidar adaylarının dil düzeyi ve söyleminin de hedef kitleye uygunluğu önemlidir.²³ Siyasal ikna kavramında asıl olan bilinçli bir niyet ve girişimin olması, bireyi harekete geçirmesi, motive etmesi, bireyin hareket yönünü belirlemesi, manipülasyon ve davranışı değiştirecek,

18 Cengiz Anık, *Siyasal İkna*, Haz. Ercan Şen, Vadi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 33-34.

19 *A.g.e.*, s. 35.

20 *A.g.e.*, s. 39; 43-44.

21 Ejder Ulutaş, *Toplumsal Bir Tip: Kanaat Önderi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2015, s. 38.

22 İsa Kayaalp, *İletişim ve Dil*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 42.

23 Ahmet Ayhan, *Propaganda Nedir?*, Literatürk Yayınları, İstanbul, 2007, s. 33.

gerçekleştirecek, biçimlendirip, etkileyecek mesajların iletilmesi sürecidir.²⁴ Bu yapılırken toplumu etkileme ve ikna etme sürecinde görsel işitsel araçlar iktidar tarafından işe koşulmaktadır. İktidar bunu yaparken bir yandan kendi görüş ve ideolojisini benimsetme ve yerleştirmeye çalışır, öte yandan muhalif kanadın fikirlerini dışlama ve ötelenmesi işlemini gerçekleştirir.²⁵

Siyasal iletişimde iletiyi en az simgeyle çoklu anlamlar göndererek yapmanın yanı sıra hedef kitlenin algıladığı anlamı ikna yöntemiyle organize etme esası da vardır. Yani bireyin eylem ve davranışları geçmişe ait olay ve deneyimlerden etkilenmektedir. Bireyin geçmiş ve gelecek algıları simgeler yoluyla yeniden yaratılır. Buna göre ikna edecek kişi ya da grup, hitap edeceği kitlenin kavramsal çerçevesini iyi bilmelidir. Keza kullanacakları simgeler geçmişe geleceğe bağlayan iyi seçimlerden oluşmalıdır. Çünkü simgeler çağrışım yapabilme konusunda etkilidir.²⁶ İknada diğer önemli etken ise motive etme gücüdür. Motive etme yolu ile kitlede düzensizlik, gerginlik ya da dengesizlik yaratılabilmektedir. Bilhassa korku yaratarak kitleyi motive etme önemli bir unsurdur. Böylece iknacı kitlede umut yaratma ya da korku oluşturma ilişkileri ile amaç ve hedefler koymaktadır. Çevresel ya da yöresel faktörlerin de eklenerek kullanılmasıyla kitle motive edilmektedir. Örneğin işsizliğin olduğu bir bölgede istihdam olanaklarından bahsetmek gibi.²⁷

Önderlerin yaptığı en önemli ikna edici kitle yönlendirmelerinden biri de onları övmek ve gururlarını okşamaktır. Bu yönetime göre tekrar ve sirayet yoluyla rakip lider yerilmekte ve kitleye rezil edilmektedir. Liderin nüfuz etkisi ile kullanılan bu taktik aynı zamanda liderin varlığının da tasdik edilmesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra kitle üzerinde dini duyguların etkisi de oldukça büyüktür. Taassup içeren bu duygu üstün sanılan kimseye itaati, fazla sevgiyi, körü körüne korkmayı ve bağlanmayı, bu inancı benimsemeyenleri reddetme gibi hisleri yüklemektedir.²⁸ Keza toplumları yöneten, asıl güç kişi ya da kurumlar değil kitlenin birikimleri, eğilimleri ve değerleridir. Bu bağlamda kitle, geçmişten gelen bu birikimleri ve eğilimleri dikkate alarak hareket etmektedir.²⁹ Önder kişiler de toplumu bu hassas noktalarından yakalayarak kitlenin tutumlarını değiştirmeyi hedeflerler.³⁰

Kaynağın yani liderin ikna konusundaki yetenekleri ve büyüülü olduğu düşünülen kişiliği de kitle üzerinde caydırıcı rol oynamaktadır. Le Bon'a göre önderlerin kendileri de çoğu zaman bir düşünce etrafında büyülenmiş kişilik

24 Anık, *a.g.e.*, s. 237-238.

25 Emek Yıldırım, "Sovyetler Birliği'nde Propaganda ve Proleter Hegemonik İdeolojinin Kurulumu Üzerine", *Doğu Batı Düşünce Dergisi Kitle ve İktidar*, Yıl: 17, Sayı: 69, Mayıs-Haziran- Temmuz 2014, s. 278.

26 Anık, *a.g.e.*, s. 49-50.

27 *A.g.e.*, s. 76.

28 Le Bon, *a.g.e.*, s. 66; 158.

29 Başarır, *a.g.t.*, s. 14.

30 Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Akademi, Ankara, 2010, s. 147.

örneği gösterirler. İnanırları fikir onları o derece etkiler ki başka her şeyi devre dışı bırakır ve bu düşünceye aykırı olan her fikir hurafe gibi görünür. Bu nedenle önderler çoğu zaman düşünce adamı değil aksiyon adamıdır. Halk ise bu güçlü iradeli adamı dinlemekte tereddüt etmemektedir. İçgüdüsel olarak yönelindikleri önderin temel görevi de bir politik, dini ya da toplumsal düşünce oluşturmaktır. Önderin en büyük gücü inançları eli altında tutmaktır.³¹ Freud'a göre ise öndere bağlılık kitleyi yaratan bireylerdeki bir duygu ortaklığı sonunda ortaya çıkan bağlanım türünü oluşturmaktadır.³² Bu noktada üzerinde durulması gereken diğer konu liderin kitle üzerindeki etkisini gösteren birincil kaynak olan dil ve hitap becerileridir. Başarılı bir liderin kitle ile en iyi iletişim yolu yüz yüze temas kurmaktır. Yüz yüze yapılan temaların özellikle kitle haberleşme araçlarının çok yaygın olmadığı ülkelerde önemli bir yer tuttuğu belirtilmelidir.³³ Bu temaların belirleyici, ikna edici noktasını ise hitap eden liderin hatiplik yeteneği oluşturur. Retorik olarak tanımlanan bu konuşma sanatı zihnin söylem ve fikirlerle manipüle edilmesidir.³⁴ Aristo, retorığı "belli bir durumda elde var olan inandırma yollarını gözleme yetisi" şeklinde tanımlamaktadır.³⁵ Aristo'ya göre, inandırma tarzlarından ilki konuşmacının kişisel karakterine bağlı olan ethos, ikincisi dinleyiciyi belirli bir ruh haline sokmaya bağlı olan pathos ve üçüncüsü ise sözcüklerin sağladığı tanıtlara bağlı olan logosdur. Ethos kişiye bağlı olan onun güvenilirliğini yansıtan erdem, doğruluk, adalet, tevazu ve güveni temsil eden ve hatibin kişiliğinden kaynaklanan ikna türünü anlatır. Ethos hatibe bir otorite sağlar ve dinleyicinin hatiple özdeşleştiği kişiliği simgeler.³⁶ Pathos ise durağan olmayan, psikolojik sınırlar içeren ve dinleyicilerin tutum inanç ve deneyimlerini baz alan bir yöntemdir. Yani pathos, dinleyicilerin sorularına, bu soru ve cevaplar karşısında hissettiği heyecana ve kendisine göre bu soruların cevaplarını doğrulayan değerlere atıf yapar. Bu yönüyle pathos bireyin sorularını besleyen soru dışı cevapların örtük değerler bütünüdür.³⁷ Logos ise ne kaynağın karakter ve kişiliğine ne de dinleyenin duygu ve tutumlarına hitap eder. Logos bizzat konuşmanın merkezindedir. Konuşmanın mantıksal kanıtları, akla uygun söylemleri dinleyiciyi ikna olmaya yönlendirir.³⁸ Böylece lider ikna edici siyasetin önemli bir parçası olarak dili kullanmayı iyi bilmelidir. Liderin dili, zekice ve etkili bir şekilde kullanması, konuya hâkimiyetini gösterip inandırıcılığını da etkilemektedir. Bu noktada dikkat çeken şey liderin dili kullanma çerçevesinin kültür tarafından çizilmiş olması gerçeğidir. Yani lider, kitleye hangi duyguları ne oranda vereceğini ve nerede nasıl kullanması gerektiğini iyi bilmelidir.³⁹ Keza konuşmada

31 Le Bon, *a.g.e.*, s. 107-108.

32 Freud, *a.g.e.*, s. 53.

33 Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003, s. 150.

34 Michel Meyer, *Retorik*, Dost Kitabevi, Ankara, 2009, s. 8.

35 Aristoteles, *Retorik*, Çev. Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 19; 43.

36 *A.g.e.*, s. 38; Meyer, *a.g.e.*, s. 26.

37 Meyer, *a.g.e.*, s. 30-31.

38 Başarır, *a.g.t.* 56-58.

39 Ulutaş, *a.g.t.*, s. 36-37.

inandırıcılık kazanıldığından çok daha kolay kaybedilmektedir. Bu sebeple bir yanlış yerine on doğru anlatımın ortaya konulması gerekir.⁴⁰

2. Adnan Menderes'in Halkla Yakın Temasları ve İkna Stratejileri

Demokrat Parti lideri Adnan Menderes'in Ege gezileri süresince halktan gördüğü yoğun ilgi ve alaka onun büyülü kişiliği ve yaşamı ile ilişkilendirilen bir anlayışla yakından ilgiliydi. Yurt gezilerinde kitleler mevcut siyasi havanın gerginliğini sezmiş bir görüntü içinde Menderes'e desteklerini açıkça sunmaktaydı. Menderes'in bu gezilerinde en dikkat ettiği nokta onu halkın içine yönlendiren gelişmelerin bizzat kendisi tarafından halka anlatılmasıydı. Popülist liderliğin dayanaklarından biri olan bizden biri olma ya da halkın adamı olma beklentileri bu geziler sırasında Menderes tarafından halkla yakın bir temas kurulması ile karşılanmaktaydı. Seçim kampanyaları ve çeşitli açılışları yapmak için düzenlenen bu gezilerden ilkinin formatında halktan oy almak ve istemek, ikincisinde ise daha ziyade oyların doğru yere gittiğine dair halkı ikna etme amacı gizliydi.⁴¹ Keza Menderes çıktığı bu yurt gezisinin amacını şöyle ortaya koymaktadır:

*"Ben Başvekil ve iktidar partisinin reisi olarak bundan bir ay evvel Balıkesir'de konuştuğum güne kadar hiçbir yerde konuşmadım. Maksadım seçim mücadeleleri ile gerilmiş sınırları sükuna kavuşturmaktı. Fakat onlar huzur ve sükunu temin için ihtiyar edilen sabırlı sükutumuzdan büsbütün cesaret alarak sellemüsselam üzerimize yürürcesine cüretlerini artırdılar. Bu menfi gidişe bir dur demek lazımdı. Çünkü vaziyet tehlikeli bir safhaya giriyordu. Bu tehlikeli istikameti kapamak, huzurlu kalple çalışabilmek için hükümetin, iktidarın harekete geçmesi icap ediyordu. İşte ben o hareketin tatbikatından olmak üzere memleketi dolaşmakta, vatandaşları tenvir etmekteyim. Memlekette cereyan eden siyasi mücadelelerin hakiki mahiyetini açık olarak ortaya koymak ve sizleri de ziyaret etmek maksadıyla huzurunuzda bulunuyorum."*⁴²

Hem halkın beklentilerine yanıt vermek durumunda olan hem de kendine destek arayışında olan liderler, halkın doğru düşündüklerini doğru şekilde anlayan hatta halktan daha evvel doğruyu düşünen kişiler olarak tanımlanmaktadırlar. Müller, bunun için liderin mutlaka bir karizmasının olması gerektiğine de inanmaz. Ona göre asıl olan liderin bireyle, kitleyle ve insanların özü ile bir temas ya da bir bağ kurmasıdır.⁴³ Menderes'in halka olan ilgisi ve yakın teması onun kitleleri etkileyebilecek denli karizmatik bir kişiliğe sahip olmasından kaynaklanmaktaydı. Bilhassa kırsal bölgede yaşayanlar Menderes'i bir kahraman gibi tabulaştırmış hatta putlaştırmaya

40 Jesse S. Nirenberg, *İkna Etme Sanatı*, Çev. Cavidan Seyitcemaloğlu, Say Yayınları, İstanbul, 1994, s. 186.

41 Esra Keloğlu-İşler, 'Demokrat Partinin Halkla İlişkileri Üzerine Bir İnceleme', *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 24, Kış-Bahar 2007, s. 115.

42 *Demokrat Eğirdir*, 25.10.1958, s. 1.

43 Jan-Werner Müller, *Popülizm Nedir?*, Çev. Onur Yıldız, İletişim Yayınları, s. 50-52.

kadar götürmüşlerdi. Menderes'in halk üzerindeki bu etkisi onun hedeflediği amaçlara ve bu amaçların gerçekten yararlı ve isabetli olduğuna tam anlamıyla inanmasından kaynaklanmaktaydı.⁴⁴ Menderes'in bu *istikrarlı ve kararlı duruşu* kitleleri tatmin etmekte ve onun karizmatik kişiliğine olan güveni artırmaktaydı. Keza Menderes'in en belirgin özelliklerinden biri de memleketi çok iyi tanıyan, halkın ihtiyaçlarını yakından gören ve bilen biri olmasıydı. Hatta Bayar'a göre Menderes'in kitleler ile arasındaki sihirli bağın temelinde bu gerçek yatmaktadır. Çünkü Menderes'e göre hiçbir şey halktan bağımsız yapılamazdı.⁴⁵

Menderes'in bir toprak adamı olması, onun halk tarafından rahat benimsenmesine sebep olmuş hatta halk arasında yarı efsanevi hikâyelerle süslenmiş bir kimlik haline getirmişti.⁴⁶ Egeli Menderes'in Batı Anadolu gezileri de bu efsanevi kimliği ile yapılan faaliyetlerden oluşmaktaydı. İkna sürecinde Menderes'i öne çıkaran en önemli nokta halk nazarındaki bu tanrı tarafından korunan yarı efsanevi lider algısıydı. Bilhassa Londra'daki uçak kazasından kurtulmuş olması ve İstanbul'a dönüşünde yapılan tezahüratlar, kesilen kurbanlar, yapılan dualar Menderes'i büyüdü ve yüce bir kişilik haline getirmişti. Kendisi de bu manzarayı şöyle anlatmaktadır:

'Şu Allahın işine bak! Öldürmeyen Allah öldürmüyor.. Benim kıl payı ölümden kurtulmam neden? Londra'da İstanbul'a dönerken hep bu nedenleri düşündüm. Kader, alınyazısı, ölüm ve yaşam kavramlarını evirip çevirip zihnimin bir köşesinden öbür köşesine pinpon topu gibi atıp atıp yakalamaya çalıştım. Ama ne gezer, sonunda elimde bir şey kalmadığımı gördüm. On dört ölüye karşı kazadan kurtulan sadece üç-dört! Bu bir tesadüf mü? Yoksa çok önceden hazırlanmış bir plan mı?..

*Meydandaki heyecan ve tezahüratı anlatmam mümkün değil. Tam bir sevgi seli halinde dalgalanan yüz binlerce insan 'Yaşa var ol Menderes, Allah seni bize bağışladı' gibi sözlerle yeri göğü inletiyor. Ancak gece yarısından sonra otele gelip yerleşiyorum. Yolda kurbanlar kesiliyor. Bütün İstanbul ayakta! Bir fani için bundan daha güzel bir manzara, daha anlamlı bir tezahür başka ne olabilir ki? Halkın sevgisi, milletin vicdanı ve sağduyusu her şeyin üstünde değil mi?'*⁴⁷

Menderes ise bu yoğun halk ilgisi ve sevgisini kendisine güven veren bir dayanak olarak görmüştür. Hemen her olayda halkın desteği vurgusunu yaparken kimi yorumlar ise bu halk sevgisinin Menderes'in küçüklüğünden gelen yalnızlık fobisinin bir sığınağı olduğunu savunmuştur. Yani Menderes'te halk sevgisi ile küçüklüğünden gelen yalnızlık ve güvensizlik fobisi arasında bir ilişki olduğu ve bu hissini halkın arasındayken ve onların sevgisi ile

44 Sabri Sayarı 'Adnan Menderes', *Türkiye'de Liderler ve Demokrasi*, Ed. Metin Heper-Sabri Sayarı, Çev. Zuhal Bilgin, Kitapyayinevi, İstanbul, 2008, s. 89.

45 Celal Bayar, *Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Adnan Menderes*, Der: İsmet Bozdağ, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 61.

46 Samet Ağaoğlu, *Marmara'da Bir Ada*, Baha Matbaası, 1972, s. 33-34.

47 Taşkın Tuna, *Adnan Menderes'in Günlüğü Siyasete Karışan Kan*, Şule Yayınları, İstanbul, 2005, s. 269-270.

gidermeye çalıştığı ifade edilmiştir.⁴⁸ Keza bunu doğrular nitelikte Menderes en kötü anlarında dahi bu halk ilgi ve sevgisinden güç alarak hareket etmiştir. Örneğin Menderes, 1957 yılından sonra aleyhine gelişen siyasi durumun farkına varmaktan hala uzak görünmektedir. Hatta kendisine yapılan uyarıları hala halkın ve milletin sevgisi ile reddetmektedir. Menderes, bu uyarılara '*millet benimle beraber, milletin istemediği sizsiniz ben değilim*' diye karşılık vermektedir. Halkın ilgi ve sevgisini adeta bir kalkan olarak kullanmaktadır.⁴⁹ Bu yorumu doğru kılar şekilde Menderes, gezilerinde de her gittiği yerde daha yoğun kalabalıklar tarafından karşılanmıştır. Kitleler Menderes'in elini, ayağını yüzünü öpmeye çalışmış ve onu bu sevgiyle büyülemeye devam etmiştir.⁵⁰ Bayar'ın belirttiği üzere halk, sevdiği siyasi liderlere her zaman dokunmayı tercih etmiştir. Bunun için arada kurulan kordon ya da barikatlar onlar için doğal ve aşılması gereken bir durumu ifade etmekteydi. Ona göre Menderes ise bu temas kurma yolunu çok iyi bilmektedir.⁵¹

Her gittiği yerde adeta büyülü bir karakter gibi karşılanan Menderes, güzergâhlarda bulunan kasaba ve köylerdeki halkın yol boyu tezahürat ve coşkunlukları ile karşılaşmıştır.⁵² Öyle ki gezilerinde kasaba çıkışlarında atlarla karşılaşmalar yapılmakta ve Menderes yoğun bir sevgi seli ile otomobilinden zorla indirilerek halkın arasına davet edilmektedir.⁵³ Aynı şekilde binlerce insan Balıkesir'de Soma'da büyük bir sevgi seli halinde meydanlara akın etmiş ve yoğun kalabalıklar meydanları yeşil dallar ve bayraklarla süslemiştir.⁵⁴ İzmir'de ise gazeteler Menderes'in yapacağı ziyaret ve konuşma ile ilgili günler öncesinden haberler vererek halkı meydanlara davet etmişlerdir.⁵⁵ Bütün bunların yanında bu ziyaretleri sırasında çeşitli kurum ve kuruluşlarca fahri hemşerilik unvanı veren yazılar da yazılmaktaydı.⁵⁶ Menderes'in bu sevgiye cevabı da onlarla birebir temas etmek olmuştur. Böylece kitleler tanrısal bir kişilik olarak gördüğü Menderes'i bizzat aralarında görmüş olmaktadır. Menderes'in ikna edici siyasetinde aynı zamanda karakterinin bir getirisi olan bu nezaket ve tevazuun izlerini görmek de mümkündür. O, kimi zaman bir fabrika alanında halka selam verip, el sıkışıp, hal ve hatırlarını sorarken görünür,⁵⁷ kimi zamanda köylülerin

48 Selçuk Koca, 'Atatürk'ü Koruma Kanunu', *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 347; Mükerrer Sarol'da Menderes'teki küçüklüğünden kalan derin yalnızlık acısını Menderes'i ele aldığı anı kitabında sürekli yinelemektedir. Bkz. Mükerrer Sarol, *Bilinmeyen Menderes I*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2014, s. 17.

49 Aydemir, *a.g.e.*, s. 262.

50 *A.g.e.*, s. 305.

51 İsmet Bozdağ, *Celal Bayar Bir Darbenin Anatomisi 27 Mayıs İhtilali*, Emre Yayınları, İstanbul, 1991, s. 71.

52 *Burdur'un Sesi*, 13.10.1958, s. 1.

53 *Muğla*, 16.10.1958, s. 4.

54 *Başarı (Manisa)*, 08.09.1958, s. 1.

55 *Başarı (Manisa)*, 18.09.1958, s. 3; *Hür Aydın*, 23.09.1958, s. 1.

56 *BCA*, 30.1.0.0.10-61-6, 22.06.1958; *BCA*, 30.1.0.0.10-61-8, 20.09.1958; *BCA*, 30.1.0.0.10-61-9, 16.10.1958.

57 *Hür Aydın*, 25.09.1958, s. 9.

ısrarlı isteklerini karşılayarak onlarla sabahlar. Eskişehir de Ulubey'den gelen yüz kişiden oluşan bir köylü ekip, Menderes'in aracını durdurmuş, kendisinin ilçelerine de uğraması için ricada bulunmuşlardır. Menderes ise yoğunluk gerekçesini ileri sürmesine karşın köylülerin ısrarlı istekleri karşısında geceyi köylülerle geçirmeyi kabul etmiştir.⁵⁸ Bu tevazuun bir sebebi de Menderes'in bir çiftlik yönetmesi yani köylüler için bir bey konumunda olması, toprağı ve köylüyü çok iyi tanmasıydı. Köylüden yana tavır koymasını bilen Menderes, bu sebeple halktan biri olmadığı halde onlar tarafından çok sevilmiş ve halkı da sevmesini bilmiştir.⁵⁹ Ege gezilerinde öne çıkan noktalardan biri bu toprakların insanı olması ve toprağın, ağanın ve köylünün dilini iyi çözümleyebilmesiydi. Menderes'in bu toprakların efelik misyonundan haberdar olması ve bir ağa gibi 'veren el olmayı' iyi bilen yapısı da halkla temasını daha olumlu kılmıştır.⁶⁰ Bu efelik misyonunu ve bunun bölge insanı üzerindeki gücünü iyi bilen Menderes, Akhisar konuşmasında da bu kozu kullanmıştır. Onlarla ortak bir maziye sahip olduğunun en iyi göstergesi olarak Milli Mücadele yıllarında memleketi kurtarmak için kendisinin de onlar gibi silah kullandığını belirtmesidir.⁶¹ Keza Menderes, Milli Mücadele yıllarında Ayyıldız Çetesini kurarak mücadeleye katkı sağlamıştır.⁶²

Menderes'in kitlelerle olan bu bağı onun ikna edici dilinde samimi bir ifade biçimini de ortaya çıkarmıştır. Gittiği hemen her yerde halktan biri gibi içten bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Demirci'de yapılan coşkulu karşılamayı "Siz bizi karşılamış değil bağrınıza basmış bulunuyorsunuz"⁶³ diye betimlerken Burdur gezisi sırasında halkın yoğun talebi üzerine hükümet konağının balkonundan yaptığı konuşmada "üç sene ayrılıktan sonra bugün sizlerin karşısında kalp kalbe göz göze bulunmanın sevinci içindeyiz. Sizlere hizmet etmek bizlerin vazifesidir" ifadelerini kullanmıştır.⁶⁴ Menderes, Denizli de yaptığı konuşmada halkı iki yıl önce bulduğundan daha neşeli ve daha ileride gördüğünü ifade ederken yöresel hitapları da sıklıkla kullanmak yoluyla kitlenin gönlüne temas etmiştir.⁶⁵ Memleketi Aydın'da ise daha başka ve yoğun hisler içinde bir kitle ile karşılaşmıştır. Aydın ziyaretinde on binlerce Aydınlinın yanı sıra çevre illerden de gelen yüzlerce topluluğun karşılama için meydanlara akın ettiği, öte yandan şehirde takların hazırlanıp bayraklarla donatıldığı belirtilmiştir.⁶⁶ Menderes'in burada yaptığı konuşma ise daha hissel mesajlar içermektedir:

58 Zafer, 26.10.1958, s. 4.

59 Dilipak, a.g.e., s. 34.

60 Işık, a.g.e., s. 189.

61 Muğla, 10.09.1958, s.4.

62 Tuğrul Sarıtaş, *Arka Bahçede Neler Oldu? Adnan Menderes*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, 2013, s. 16.

63 Muğla, 16.10.1958, s. 4; Zafer, 14.10.1958, s. 4.

64 Burdur'un Sesi, 16.10.1958, s. 1.

65 Halkın Sesi (İzmir), 25.09.1958, s. 1.

66 Hür Aydın, 21.09.1958, s. 4.

“Muhterem Aydınlar, Sevgili Hemşerilerim,

Size teşekkür etmeye nerden başlayacağımı tayin edemediğim için bir tereddüt anı geçirdim. İzmir’e ayak bastığım andan itibaren Egenin vefakâr çocuklarının göstermiş oldukları muhabbetin minnettariyım. Egenin kahraman evlatlarının bana ve arkadaşlarıma gösterdikleri emsalsiz hüsnü kabulde duyduğum son derece heyecan ve memnurluktan dolayı şimdi İzmir’den ayrıldıktan sonra sizlere teşekkür etmeyi zevkli bir vazife addetmekteyim.

Gerek temel atma törenlerinde gerek hizmete açılan yerlerde sokakta çarşıda dolaşırken karşımıza çıkan binlerce İzmirli bize candan ve samimi itimat ve muhabbet göstermekte müsabaka eder gibiydiler. Bugün yola çıktığımızda vilayet hudutlarını geçinceye kadar İzmirli son da güzel Aydın sınırlarımıza girdiğimiz andan siz Aydınlıların gösterdiğiniz sevgi ve muhabbet tezahürlerinin hatırası bir daha unutulmayacak şekilde kalbime hak edilmiş olduğunu söylemek isterim.”⁶⁷

Menderes’in ziyaretleri sırasında kullandığı dilde onun ikna yeteneğini güçlü kılmaktaydı. Necip Fazıl’ın ifade ettiği gibi Menderes konuşmalarında çoğunlukla ‘ağır kumaştan, iyi ütülü, muntazam’ bir dil ve Osmanlı tarzında ağıdalı bir üslup kullanmaktaydı.⁶⁸ Bu dili halkla ilişkilerinde, yakın temaslarında ve topluluğa yaptığı konuşmalarında da daha hafifletilmiş bir dozda devam ettirdiği görülmektedir. Bununla birlikte samimi ve içten hitaplarla halkın gönlüne dokunmayı da bilmiştir. Menderes’in bu hitabet yeteneği hem hukuk eğitimi almasından hem de bir toprak beyi olmasının kazandırdığı güçten gelmekteydi.⁶⁹ Bu durum ise Menderes’in halkla olan bağının kimi yazarlar tarafından metafizik bir ilişki olarak tanımlanmasına ve halkta ‘bizden biri, iyi bir adam’ yorumlarının oluşmasına sebebiyet vermiştir.⁷⁰ ‘Sizler bize gönülleriniz verdiniz. Benim de size canım kurban’⁷¹ ifadesi bunun en güzel örneğini teşkil eder. Kitlelerde bizden biri algısının oluşmasında şüphesiz Menderes’in inanç ve değerler konusundaki vurguları ve halkta oluşturduğu olumlu bir imaj da etkiliydi. Konuşmalarında onlardan biri olmanın önemli bir emaresi olarak kültürel değerlere atıf yapmakta bilhassa dini içerikli cümlelere yer vermekteydi. Bu, hitap ettiği kitleyi iyi tanıyan bir lider görüntüsü sunmaktaydı. Menderes, Irak İhtilali’nden bahsettiği Antalya konuşması sırasında halktan birinin ‘Allah bizimledir’ diye bağırması üzerine şöyle bir yanıt vermektedir:

‘Evet Allah bizimledir. Eğer Allah bizimle beraber olmasaydı matbuatı ile kol kol propagandacıları ile bütün vatan sathında hakikatleri olduğunun tam tersine göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmayan ve geceli gündüzlü bu hürs yolunda devamlı suretle çalışan

67 Hür Aydın, 25.09.1958, s. 5; Muğla, 26.09.1958, s. 2.

68 Necip Fazıl Kısakürek, *Benim Gözümde Menderes*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1998, s. 443-444.

69 Süleyman İnan, ‘Adnan Menderes’in Mizacı Üzerine’, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 107, Yaz 2011, s. 66.

70 Mustafa Tekin, ‘Adnan Menderes’in Halkla Bağının Metafizigi’, *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, Cilt 1, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını: 39, Aydın, 2012, s. 618.

71 Zafer, 21.10.1958, s. 4.

insanlar sekiz senede zihinlerinizi çelebilerlerdi. Fakat Allah bizimle beraber olduğu içindir ki bunda muvaffak olmadılar.⁷²Başka bir konuşmasında yine inançsal vurgularla kitlenin en hassas noktasına temas etmektedir: ‘Şimdiye kadar neler yaptığımızı verdiğimiz sözlerin hepsini hatta fazlasıyla yerine getirdiğimizi biliyorsunuz. Biz yapacağımız deyince onlar mutlaka yaparlar diye bize iman ediyorsunuz. Bir milletin kalbindeki ve vicdanındaki bu iman ne büyük bir hazine Allah’ın ne büyük bir lütfüdür.’⁷³

İnanç boyutunun yanı sıra Menderes’in ikna edici konuşmalarının çoğu hükümetinin yapmış olduğu icraat ve uygulamaların kitlelere anlatılmasından oluşmaktaydı. Böylece halk çalışan, tutarlı, istikrarlı bir liderin güçlü gövde gösterisi altında bırakılmaktaydı. Bu konuşmalarda halk-hükümet birlikteliğine sürekli atıf yapılırken halkın desteğine, yapılan hizmetlerle karşılık verildiği ifade edilmiştir. Bu atıflarda muhalefet unsurları yargılanırken özellikle yerelde yapılan hükümet işlerine değinilmiştir. Halkın yol, fabrika isteklerinin yapılan hizmetlerle karşılandığı ayrıca halkın bu taleplerinin geçmişte dikkate alınmadığı sürekli olarak vurgulananlar arasındaydı. Hatta Menderes’in vurguları uzun asırlara kadar gitmekte ve ihmale uğrayan halkın bu hizmetlerden yıllardır mahrum bırakıldığını savunmaktaydı. Akhisar konuşmasında “Eğer milletimiz bugün bizden daha çok yol daha çok fabrika daha çok hastane istiyorsa bunun sebebi onların zamanında bütün bunların yapılmamış olmasıdır. Bunun içindir ki bütün yük, iktidarımızın sırtına yüklenmiştir”⁷⁴ ifadelerine yer vermektedir. Menderes, halka hitabında güvenilir lider imajını destekleyen ve kitleleri rahatlatan açılımlar sunmuştur. Birçok konuşmasında halk için gerçekleştirmek istediği hayallerinin başarıya ulaştığını hatta yapılan hizmetlerin hayallerinin ötesinde uygulamaya döküldüğünü ifade etmiştir. Menderes, söylediği her şeyin ispat edilebilecek nitelikte olduğunu da belirtmektedir. Bu popülist ifadelerini “kendisini halka hizmet yolundan kimsenin alıkoymayacağı” vurgusu ile daha da pekiştirerek halk gözünde güvenli bir imaj sağlamıştır.⁷⁵ Isparta konuşmasında buna benzer şekilde “bana ihtiyaçlarınızı söylemenize gerek yok ben hepsini sizin kadar biliyorum, her istediğiniz sırasıyla yapılacaktır” diyerek güven telkin etmeye devam etmiştir.⁷⁶ Menderes sekiz yıl önce de gelmiş olduğu bir kasabayı ziyaretinde ise hükümetinin hizmetleri ile ortaya çıkan değişimi anlatmıştır. Daha evvel ki ziyaretinde yolu, suyu olmayan bu kasabanın bu ziyaretinde mamur bir yer haline geldiğini ifade eden Menderes, aynı farkı işte, kazançta, gelirmede, kasaba gelişiminde de yüzde yüz olarak gördüğünü ve bu sebeple halkın kendilerini iktidara getirdiklerini savunmaktadır.⁷⁷ Denizli’de yaptığı konuşmada da benzer şekilde iki yıl evvelki ziyaretleri sırasında verilen sözlerin tutulduğunu ifade etmiştir.⁷⁸

72 Zafer, 15.10.1958, s. 5.

73 Zafer, 19.10.1958, s. 4.

74 Muğla, 10.09.1958, s.4.

75 Muğla, 10.09.1958, s.4.

76 Demokrat Eğirdir, 24.10.1958, s. 1.

77 Muğla, 24.10.1958, s.1.

78 Halkın Sesi (İzmir), 25.09.1958, s. 1.

Menderes halkı ikna yolundaki hedeflerini pratik boyuttaki uygulamalarını da sergileyerek perçinlemiştir. İktidarı süresince yapılan hizmetlerin en iyi dile döküldüğü alanlar ise bugünde izleri sürülebilen toplu açılış törenleriydi.⁷⁹ Bu törenler seçimlerde alınan oyların bir sağlmasını yaparken şaşaalı törenlerle halk üzerinde de etki yaratılıyordu. Menderes'in ziyaretleri ile eş zamanlı olarak planlanan bu açılışlarda siyasi destek arzusunu güçlendiren bir etmen olarak hizmetler, halka gövde gösterisi şeklinde sunulmuştur. Böylece kitlelerde bir minnet duygusu oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca bu ziyaretlerin neredeyse tamamı bir bakanlar ve milletvekilleri heyeti eşliğinde parti il temsilcilerinin de katıldığı çıkarmalar halinde yapılmıştır.⁸⁰ Bu gezilerde yapılan açılışlardan bazıları ve özellikle en çok ses getirenleri şöyleydi: İzmir ziyaretinde de Alsancak Limanının işletmeye açılışı,⁸¹ Kemer Barajı, Aydın Tekstil Fabrikası, Nazilli Transformatör Tesisleri, Aydın İçme Suyu, Alsancak Silosu açılışları,⁸² Burdur'da İmam Hatip Okulu, Devlet Hastanesi, Çocuk Pavyonu, Et Balık Kurumu Soğuk Hava Deposu,⁸³ İzmir'de liman tesisleri, siloyu, Yeto Talebe Yurdu, Tınaztepe İlkokulu, Eşref Paşa Kız Orta Okulu, Buca Cezaevinin açılışları,⁸⁴ Balıkesir'de Çimento Fabrikası, İş Bankası, Hal Binası, Soğuk Hava Deposunun açılışı.⁸⁵ Bunun yanında kendi memleketinde açılışı yapılan Aydın Şehir Sitesi daha da dikkat çekicidir. Keza bu site milyonlar harcanan bir yatırım olarak halka lanse ediliyordu. İçinde 23 dükkân, 56 odalı bir otel, 600 kişilik tiyatro, bale ve sinema salonlarının bulunacağı vaat edilen tesisin temel atma töreni şaşaalı bir şekilde Menderes eşliğinde yapılmıştır.⁸⁶ Bunların yanında Menderes, önceki yıl açılan tesislerin sonuçlarını da halka sunmuştur.⁸⁷ Böylece yapılacak olan yeni vaatlerin de bir dayanağı sağlanarak kitle üzerinde güven duygusu oluşturulmuş ve verilen oyların ne denli doğru bir kanala gittiğinin sağlanması yapılmıştır. Örneğin Afyon'da bir önceki gezisi sırasında açılışını yaptığı kurumlar bu yılda heyet eşliğinde Menderes tarafından ziyaret edilmiş bu tesislerin olumlu sonuçları da halka yansıtılmıştır. Basın yoluyla halka yapılan hatırlatmada 1957 yılında açılan Çimento Fabrikasının elde ettiği gelire ve 500'e yakın işçi ve memurun istihdam edildiği bu fabrikada yaklaşık 1500 kişinin geçimine fırsat sunduğu belirtilmiştir.⁸⁸ Ayrıca bir sonraki yıla dair yapılacak hizmetlerle ilgili de yeni vaatlerde sunulmuştur.⁸⁹ Bu açılışlardan birindeki izlenim ise yerel basın tarafından şöyle aktarılmaktadır:

79 BCA, 30.1.0.0.2-16-10, 19.10.1958, S. 1-2.

80 *Hür Aydın*, 23.09.1958, s. 1.

81 *Başarı (Manisa)*, 06.09.1958, s. 1.

82 *Başarı (Manisa)*, 16.09.1958, s. 1; *Hür Aydın*, 21.09.1958, s. 1; *Balıkesir Postası*, 22.09.1958, s. 1.

83 BCA, 30.1.0.0.2-16-9, 15.10.1958; *Burdur'un Sesi*, 17.10.1958, s. 1.

84 *Halkın Sesi (İzmir)*, 19.09.1958, s. 1.

85 *Balıkesir Postası*, 08.09.1958, s. 1.

86 *Hür Aydın*, 23.09.1958, s. 1.

87 *Başarı (Manisa)*, 08.09.1958, s. 1; *Başarı (Manisa)*, 08.09.1958, s. 1.

88 *Gençliğin Sesi (Afyon)*, 18.10.1958, s. 1.

89 *Bugün (Bergama)*, 23.09.1958, s. 1.

“Denilebilir ki şehir bugünkü kadar canlı, heyecanlı bir gün yaşamamıştır. İstasyondan Termik Santrale kadar uzanan yolu binlerce vatandaş doldurmuş ve kurbanlar kesmişlerdir. Reiscumhurumuz Celal Bayar ve Başvekil Adnan Menderes bindikleri açık jeep arabasında halkı selamlamışlar ve dakikalarca alkışlanmışlardır. Jeep kalabalık vatandaş kitleleri arasından zorlukla geçebilmiş, Termik Santralin meydanını kaplayan 50 binden fazla vatandaşın bulunduğu yere gelebilmiştir.”⁹⁰ Öte yandan iktidar yanlısı bir gazetede tüm bu yapılanlara karşılık olarak halkın dilinden Menderes’e övgü dolu bir yazı kaleme alınmış yazıda minnettarlık duyguları şöyle sunulmuştur: “Asırlara sığmayan enerjik hamlelerinle yaptığınız ölmez eserler bugün dile gelmiş konuşmaktadır. Kadir bilir Türk Milleti memlekete hizmet edeni başına taç eder. Siz aşımızda taç ve damarımızda kansınız. Zekâ dolu gözlerinize bakınca yarın her karış toprağı şehit kanı ile yoğrulmuş Türk’ün Kabesi.”⁹¹

Menderes ve ekibinin diğer önemli bir hamlesi ise parti tabanına hitap eden parti kongrelerinin bir miting ve propaganda alanı haline getirilmesiydi. Bu kongrelerde parti tabanına bir dinamizm katılırken aynı zamanda siyasi gündeme dair önemli mesajlar sunulmaktaydı. Kongreler kitlelerle yakın temasın kurulabildiği alanlardı. Keza Menderes’in parti içindeki etkinliği onun astlarıyla ve yandaşlarıyla oluşturduğu duygusal bağda gizliydi. Bu sayede Menderes liderlik yeteneğini de ortaya koymaktaydı.⁹² Menderes’in Ege ziyaretleri aynı yıl düzenlenecek olan DP’nin 10. il kongrelerine denk getirilmişti. Hem il ziyaretleri hem il kongreleri bir arada yürütülmüş ve Menderes bu kongrelere de özellikle iştirak etmiştir. Bu kongrelerde içeriği yoğun ve etkili konuşmalar yapılmış, parti tabanı üzerinden siyasi mesajlar sunulmuştur. Siyasi hayata damgasını vuran birçok söylevine bu kongrelerde yer veren Menderes, Balıkesir, İzmir İl Kongrelerine katılmanın yanı sıra parti teşkilatlarına da ziyaretlerde bulunmuştur. Bu ziyaretlerinden birinde muhalif parti teşkilatına da nezaket içeren bir ziyaret gerçekleştirmiş hatta bir ziyareti esnasında CHP il başkanının *“eserlerinle öğrenüyoruz, her zaman tatlı tatlı yâd edeceğiz”* cümleleri siyaset gündemini uzun süre meşgul etmiştir. Menderes bu yorumları kendi kitlesi için bir argüman olarak kullanırken bütün muhalif parti temsilcilerinin katıldığı bir de akşam yemeği düzenlemiştir.⁹³ Bu olumlu temayülün partiye dahil olmak isteyen birçok vatandaş üzerinde de etkili olduğu göz önünde bulundurularak Menderes tarafından teşkilatlardan bu konuya hassasiyet göstermeleri istenmiştir. Menderes teşkilatlardan da halkı kazanmak konusunda istekli olmalarını ve çalışmalarını istemiştir. Gönderilen bir yazıda *‘iktidarımızın hizmetleri karşısında partimize mütemayil hisler besleyen partili patisiz bütün vatandaş ve kardeşlerimizle temasa geçip kendilerini bir kat daha irşat ve hem de teşvik ve teşci etmenizi ve partimize müracaatta bulunanları büyük*

90 *Başarı (Manisa)*, 09.09.1958, s. 1.

91 *Gençliğin Sesi (Afyon)*, 18.10.1958, s. 1.

92 *Sayarı, a.g.m., s. 91.*

93 *Burdur’un Sesi*, 17.10.1958, s. 1.

bir nezaketle kabul' buyurmalarını istemiştir.⁹⁴ Öte yandan bu ziyaretler sırasında kurtuluş yıldönümleri de baz alınarak halkla temas edilmiştir. Menderes'in Balıkesir'i ziyareti şehrin kurtuluş yıldönümüne denk getirilmiş ve bu önemli günün coşkusundan yararlanılmıştır. Yine Manisa'ya kurtuluş yıldönümüne denk gelen bir ziyaret düzenlenerek halkın bu ambiyansından faydalanılmıştır.⁹⁵

3. Adnan Menderes'in Siyasi Gündeme Dair İkna Stratejileri

Menderes'in Batı Anadolu gezilerinin startını verdiği atmosfer tam anlamıyla kaotik bir durumun göstergesiydi. Esasen yukarıda ifade edilen ikna stratejilerinin sebebi Menderes'in hem mevcut siyasi durumunu güçlendirme arzusu hem de halktan aldığı desteği tekrar tekrar gözler önüne serme isteğiydi. Bu gezilerin alt amacı; halkı ve kitleleri olası ihtilal ataklarına karşı uyanık olmaya davet etmek, bu söylem boyutundaki atakların gerçekleşebileceğine dair halkta bir inanç oluşturmak ve onlarda tedbir alma gereği hissettirmektir. Menderes, Irak'ta oluşan ihtilalden sonra muhalefetten yükselen ihtilal seslerine karşılık olarak halka giderek hem gövde gösterisi ile muhalif aktörlere mesaj vermek hem de halkı bu sürece karşı uyanık ve aktif tutmayı hedeflemiştir. Menderes'in adeta bütün gündemi ihtilal ve ihtilal çığırkanlığı yapanlar üzerine olmuş ve gezileri boyunca halk bu konuda ikna edilmeye çalışılmıştır. Menderes'in akli ve gündemi ihtilalle o kadar doludur ki kendi günlüğünde de milli iradenin yok edileceği, meclisin itibardan düşürüleceği ve Iraktaki ihtilalden hareketle burada da kendisini öldürecek bir *serseri* arandığından bahsetmektedir.⁹⁶ Öyle ki Menderes'in bu gezileri bu ithamlarla dolmuş, İnönü ile karşılıklı bir söz düellosuna doğru evrilmiştir.⁹⁷ Menderes'in tek hedefi bu şartlanmış olduğu fikri halka anlatmak ve onları kendine koruyucu bir kalkan haline getirmektir. Hatta kendi ekibi içinde yer alan bakanları ve arkadaşları dahi onun bu gezilerindeki ihtilal vurgusunu demagoji olarak değerlendirmiş ve bu kaygının sebebini ihtilal fikrinin Menderes'in ruh derinliklerinde bıraktığı acı izlere bağlamıştır.⁹⁸ Menderes bu konudaki en net açıklamalarından birini Manisa'nın Demirci ilçesinde belediye balkonundaki konuşma sırasında yapmıştır. Menderes halkın yoğun ilgisi karşısındaki ambiyanstan etkilenerek muhalefet tarafından verilen ihtilal mesajlarından şöyle bahsetmektedir:

'Bu yakın zamanlarda komşularımızda zuhur eden birtakım hadiseler münasebetiyle kışkırtıcı neşriyatın nasıl alıp yürüdüğünü hatırlatmak isterim ve aynı zamanda Türk milletinin hükümetini bağrına basmakta olduğunu da bu neşriyatı yapanlara duyurmak isterim. Onlar bu politikalarında muvaffak olmak değil mutlaka hüsrana uğrayacaklardır.

94 BCA, 30.1.0.0.45-269-9, 21.10.1958, s. 3.

95 *Başarı (Manisa)*, 05.09.1958, s. 1; *Balıkesir Postası*, 06.09.1958, s. 1.

96 Taşkın Tuna, *Adnan Menderes'in Günlüğü Siyasete Karışan Kan*, Şule Yayınları, İstanbul, 2005, s. 249.

97 Onur Çelebi, '14 Temmuz 1958 Irak Darbesinin Türk İç Politikasına Yansımaları', *Turkish Studies*, Volume 12/31, s. 53.

98 Mükerrerem Sarol, *Bilinmeyen Menderes II*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1983, s. 816.

Memleketin hakiki manzarası bugün sizin parlak bir örneğini verdiğiniz hükümetin halk tarafından asla sevilmediği, nefret edilmekte olduğu, halkın bu hükümeti ve iktidarı mutlaka başından atmak için uğraştığı ve bu maksatla herhangi bir sergerdenin ve sergüzeştçinin zuhuru takdirinde Türk milletinin ona medyun olacağı telkinlerini yapmak Türkiye'nin emniyetine, asayişine hatta mevcudiyetine kastetmek demektir. Onlar başını toprağa sokmuş devekuşuna benzerler. Tıpkı onun gibi bunlarda başını masalarına sokmuşlar, odalarına kapanmışlardır. Memlekette cereyan eden hadiseler hakkında hiçbir fikirleri yoktur. Baraj nedir, mektep nedir, yol nedir bilmezler. Anadolu'nun hasreti neyedir bilmezler. Hali ihtiyacı, derdi nedir bilmezler. Fakat yüzbinlerce nüshalarında memlekette onun ihtiyacından dem vururlar. Sanki bu mevzuda birinci derece söz sahibi kendileridir. Memleketi hiç bilmeden ve görmeden anlatmaya kalkarlar. İçeriye karşı kötü göstermek isterler. Onun dış itibarını zedelemek için ellerinden geleni yaparlar.⁹⁹

Menderes konuşmasında görüleceği üzere oldukça yalın bir dille meydana dolduran halkın desteğinden bahsederken, yapılan hizmetleri de sıralamaktadır. Bu yapılırken de muhalefet partisi ve muhalif kamuoyu, halkı tanımamakla eleştirilmektedir. Menderes daha da ileriye giderek bu darbe korkusunun bir göstergesi olarak muhalefetin söylemini *Nifak Cephesi* olarak tanımlamış ve kitlelerden kendisini destekleyen *Vatan Cephesi* kurmalarını istemiştir. Bu cepheyi adeta bir direnme hareketi olarak lanse etmiş ve halktan destek istemiştir.¹⁰⁰ Menderes sonraki hemen her konuşmasını bu ikna edici istekle bütünleştirmiş ve Manisa'da '*politik ve ihtirastan vareste vatandaşların kin ve husumet cephesine karşı bu Vatan Cephesini kurmalarını*' istediğini belirtmiştir.¹⁰¹ Böylece Menderes'in milli irade kavramına verdiği değer onu yine kitleler içinde kendini güvenli hissetme arzusu ile bütünleşmiştir. Keza ona göre "*Demokrat Parti hiçbir zaman büyük milletten ayrı olamazdı.*"¹⁰² Halk iradesine dikkat çektiği bir konuşmasında da halk, hükümetle birlikteliğe yeniden davet ediliyor ve onlardan bunu ispat etmeleri isteniyordu. Milletten bu yönde bir destek istenirken durumun ciddiyeti şöyle hatırlatılmaktadır:

"Hükümetle halkımız arasında zerre ayrılık yoktur. Biz halka nasıl hizmet edeceğimizi seçim meydanlarında söyledik. İtimadımız milletin itimadı 3 defa 4 defa üzerimizde temerküz etti. Hal böyleyken seçim yapılmamış gibi bizi Türk milletinin muhabbetine mazhar olmayan bir iktidar olarak tanıtmanın ve Türk milletinin tesanütünü ve nizamını bozmak suretiyle iktidar değiştirmenin mümkün olduğunu sanıyorlar. Buna en küçük teşebbüste kendilerinin hüsrarla karşılaşacağından zerre kadar şüphe yoktur. Teşebbüs şöyle dursun bu tarz düşünmenin dahi mesuliyetini tekabül etmek ve karşılamak mecburiyetinde kalacaklarını bir dakika dahi unutmamalıdır. Memleketi

99 *Halkın Sesi (İzmir)*, 14.10.1958, s. 1; 4; *Muğla*, 16.10.1958, s. 4; *Hür Aydın*, 15.10.1958, s. 4.

100 Öymen, a.g.e., s. 461.

101 Yasemin Doğaner, '*Vatan Cephesi*', *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 178.

102 *Hür Aydın*, 23.09.1958, s. 1.

ihtilallere, kardeş kavgalalarına sürüklememek kati azim sahibiyiz. Böyle bir hareketi katiyetle ve azami suretle kahretmeye hazırız.”¹⁰³

Menderes, Aydın’daki konuşmasında ise İsmet İnönü’ye sert bir üslupla cevap vermiş İnönü’nün vicdanı azabı duyacağını belirtmiştir.¹⁰⁴ Benzer bir konuşmada da Isparta’da yine Irak olayları üzerinden muhalefetin iktidar partisine yaptığı tehdide değinilmiştir.¹⁰⁵ Halka durumu izah ederken öğretici bir kimlik ve yalın dil kullanan Menderes, yenilenen seçimlerin üzerinden daha bir yıl geçmiş olduğunu ancak sonraki seçimlerden de umutsuz oldukları için muhalefetin iktidarı farklı şekilde ele geçirmek istediğini ancak buna halk iradesinin izin vermeyeceğini belirtmiştir.¹⁰⁶ Bu noktada Menderes demokrasi, hürriyet ve millî irade kavramlarına ayrı bir parantez açmış hitap ettiği kitleleri bu kavramlar etrafında etkilemeye çalışmıştır. İktidarı ellerine aldıkları ilk sürecin büyük bir demokrasi mücadelesi olduğunu sürekli yineleyen Menderes, halkı yeniden bu demokrasi mücadelesine davet etmektedir. Keza popülist söylemlerin önerilerinden biri de çoğulcu bir iddia ile bu liderlerin yalnızca kendilerinin halkı temsil ettiğine olan inançlarıdır. İktidara gelmeden evvel siyasal rakiplerinin yozlaşmış olduğunu iddia eden bu söylemlerle iktidara geldiklerinde ise muhalefetin meşru olmadığı konusuna yönelmekte ve halkı da buna inandırmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle bu söylemlerde halk ve demokrasi ifadeleri tek meşru kanal olarak lanse edilmektedir.¹⁰⁷ Menderes’in sıklıkla kullandığı bu ifadelerde onun halk iradesi ve halk kuvvetine her şey den fazla önem verdiğini ortaya koyarken muhalefetin bu meşruiyet gücünden yoksun olduğu vurgulanmaktadır.¹⁰⁸

Menderes, bütün icraatlarını millî irade kavramına dayandırdığını düşündüğünden halkın iradesi onun için iktidarın tek mutlak kaynağıydı. Yaptığı bu gezilerin temel hedefi de sorumluluk hissettiği bu irade karşısında doğrudan halka giderek onların desteğini alabilmektir.¹⁰⁹ Menderes’in önem verdiği ve adeta dilinden düşürmediği bu halk iradesi ve onun üstünlüğü

103 *Muğla*, 10.09.1958, s. 4; Menderes, Aydın’daki konuşmasına da bu minvalde yer verirken İsmet İnönü’ye kitle önünde cümle cümle cevap verdiğini ifade etmiştir. Konuşmasındaki bazı ibareler ise şöyleydi: ‘Her gün gazetelerde iktidarımızın itibarını kaybettiği, iş göremez hale geldiği, bugün-yarın iktidardan sökülüp atılacağı kanaatini telkin eden şekilde yazılar yazılmaktadır. Ankara’da muayyen bir muhitte oturuyorsanız ve yalnız gazete okuyup dünyadan haberdar olmasanız bu yazıları okurken orada size hâkim olacak ve zihninizi dolduracak havanın memleket havasıyla asla alakası yoktur.

Görülüyor ki memleketin havasıyla suni olarak yaratılmak istenen politika havası arasında bir nispet ve münasebet mevcut değildir. Bunun sebebi siyasi mücadelede ölçüyü kaçırmış olmamızdan tayin etmekten aciz bulunmamızdan geliyor. Halk Partisi iktidardan düştüğü andan itibaren milleti tahrik ve iktidarı fena göstererek aciz mevkie düşürmek için tertip ettiği ve hesapladığı politikayı takip etmekle buna çalışmaktadır.’Bkz. *Hür Aydın*, 25.09.1958, s. 10.

104 *Işık (Manisa)*, 24.09.1958, s. 2.

105 *Demokrat Eğirdir*, 26.10.1958, s. 1.

106 *Muğla*, 25.10.1958, s. 3.

107 Müller, *a.g.e.*, s. 36.

108 Bayar, *a.g.e.*, s. 61.

109 Sayarı, *a.g.m.*, s. 95.

konusu halka benimsetilirken verdiği imaj Atatürk ilke ve inkılaplarının ülkede yerleştiği kanaatidir. Bu dayanaktan hareketle Menderes, halk tarafından cumhuriyet değerlerinin benimsendiği, kanıksandığı ancak kültürel modernleşme uygulamalarından doğan halk hassasiyetinin de farkında olduğu mesajını sunmuştur.¹¹⁰ İnönü, Menderes tarafından halk önünde geçmişteki bu hassasiyetler baz alınarak demokrasi söylemi etrafında halka şikâyet edilmiştir. Kitleye sürekli olarak tek parti döneminin anti demokratik uygulamaları ve özgürlük kavramının yer almadığı bir dönem hatırlatılmıştır. Böylece toplum hafızası canlı tutulmaya çalışılmıştır. Menderes gezileri sırasındaki bir konuşmasında iktidarın halkla temasının kesildiğini iddia eden muhalefet partisine yine geçmişin izini sürerek tek partili dönemde '*muhalefet yokken hürriyet mi vardı karar alırken*' diye sormakta ve alınan bütün kararların iki dudak arasından çıktığını ifade etmektedir.¹¹¹ Başka bir konuşmasında yine İnönü'nün eleştirilerini cevaplarken Menderes, hesabın ancak Büyük Millet Meclisine ve Türk milletine verilebileceğini ifade etmekte ve şu cümleleri kullanmaktadır: '*Bu zamanı kendinin diktatörlük zamanı mı zannediyor? Onun diktatörlüğü devrinde 3-4 arkadaşla beraber o gidişe dur diyen insanlar karşısında olduğunu unutmasın.*'¹¹²

Menderes, bir yandan da topluma ülkenin iç ve dış politikada hep bir tehlike içinde olduğu imalarının yapıldığını ve halkın psikolojisinin bozulmaya çalışıldığını ifade etmekte ve topluma milli bir kaygı içinde bulunulması gerektiğini hatırlatmaktadır. Gerilen siyasi havada Menderes, toplumu ikna edebilmek için muhalefet tarafından özgür düşüncenin sınırsızca ve sorumsuzca kullanıldığından¹¹³ ve muhalefetin tehdit ve tedhiş hareketine devam etmesi durumunda demokrasiden vazgeçilebileceğinden dahi bahsetmiştir.¹¹⁴ Bu keskin ifadelerin kullanılabilmesi halkın desteğinin Menderes üzerinde yaptığı aşırı etkiyi göstermektedir.

Menderes'in gerilen iktidar-muhalefet ilişkilerini halka anlattığı ve onların desteğini alabilmek için savaştığı önemli bir konu da el değiştiren iktidar süresince ortaya çıkan değişimler ve gelişmelerdi. Aktif siyasette doğal olarak iktidar sahipleri devletin bütün mekanizmalarına sahip olmaları nedeniyle daha rahat bir politika yürütebilirken muhalefet partileri ise kısıtlı şartlarla beraber iktidar partisinin sunmuş olduğu politik açıklık ve aksaklıkları toplum önünde ifşa edebilme rahatlığına sahiptir. Burada ortaya çıkan asıl önemli konu muhalefet partisinden de bir zamanlar iktidar partisi konumunda yer almasıdır. Bu ise mevcut iktidara kullanılmak üzere önemli bir koz sağlamaktadır. Bu kozun kullanımı uygulama ve söylemler arasında mukayeseler yapılması, geçmiş ve

110 Caner Işık, 'Halk Tahayyülünde Adnan Menderes', *Türk Tarihinde Adnan Menderes, Cilt 1*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını: 39, Aydın, 2012, s. 188.

111 *Muğla*, 16.10.1958, s. 4; *Demokrat Eğirdir*, 29.10.1958, s. 1; *Zafer*, 17.10.1958, s. 1.

112 *Hür Aydın*, 17.10.1958, s. 4.

113 *Halkın Sesi (İzmir)*, 22.09.1958, s. 4; *Hür Aydın*, 23.09.1958, s. 1.

114 *Halkın Sesi (İzmir)*, 22.09.1958, s. 4.

bugünkü politikaların kıyaslanması ile gerçekleştirilmiştir. Öte yandan toplum hafızası, yakın geçmişin politik gündemi ile ilgili uyandırılmakta ve toplum hatırlamaya davet edilmektedir. Keza iktidar partisinin ideolojik ve siyasal işlevleri karşıt partiyi toplum önünde yalnız bırakmak üzerine kuruludur. Bu yapılırken iktidar araçları seferber edilmekte ancak kendi aksaklık ve açıklıkları da yine aynı gücün verdiği aygıtlarla kolayca manipüle edilebilmektedir. Bu iktidar olanaklarına ek olarak Menderes'in tartışmalar sırasında yılmayan, sınırlarını bozmayan iyi bir polemikçi olması da bu manipülasyon başarısında oldukça etkili olmuştur.¹¹⁵ Keza bir yorumu göre Menderes'in aslında utangaç olan kişiliği halk önündeyken tersi bir etki yapmakta ve mitinglerde başka bir kişiliğe bürünmektedir.¹¹⁶

Menderes'in polemikçi ve tartışmadan kaçınmayan yönü bilhassa kitleler önünde başka bir ruh ve enerjiye dönüşmekteydi. Bu ruhun oluşumu halka yaklaşımdaki popülist mantıkla ilişkiliydi. Keza çok partili hayatla birlikte liderler halkı popülizmin sistematik olarak devreye sokulması ile beraber, yandaşlık, tarafgirlik gibi kutuplaşan değerler içinde algılamasına sebep olmuştur.¹¹⁷ Kitleler taraftarlar olarak görülmekte ve politika ve ikna stratejileri bu algı üzerine kurgulanmaktaydı. Kitlelerin yoğun ilgi ve sevgisi de onu hitaplarında daha etkili bir dil kullanmasının önünü açıyor ve halkın yandaşlık damarı ortaya çıkarılıyordu. Bilhassa muhalefet partisinin propagandaları karşısında adeta sine-i millete döndüğünü ifade eden Menderes hitap ettiği kitlenin nabzını tutmakta ve onların gururlarını okşayıcı ifadeler kullanmaktan da geri durmamaktadır: *"Ne bahtiyar insanlarız ki böylesine hakikatleri seçebilen ve hizmetlerin kıymetini görebilen bir mübarek milletin hizmetinde bulunuyoruz. Memleketimiz yapılan zehirli propagandalara zerre kadar aldanmamaktadır."*¹¹⁸ Başka bir konuşmada *'sizler mübarek vatana teveccüh edecek kem gözlerin hepsini bu tesanütünüze kör etmek kudretine sahipsiniz. Sizinle iftihar ediyoruz. Kalplerimiz hizmetinizde bulunmanın şerefi ile doludur'*¹¹⁹ ifadeleri ile yine halkı etki altında bırakmaktadır.

Menderes'in konuşmalarında kullandığı ikna edici etkili dilin önemli bir göstergesi de samimi ve zaman zaman öz eleştiri yapmaktan kaçınmayan dilinde gizlidir. O, çoğu zaman bu güven veren imajı cümle aralarına serpiştirilmiş ifadeleri ile halka sunmuştur. Bilhassa muhalefetin dilinden düşürmediği ekonomik darboğaz konusunda samimi açıklamalar yapmayı tercih etmiştir. Ülkenin ekonomik bozukluğu ve bunun muhalefet tarafından dillendirilmesi karşısında Menderes, bu durumu reddetmek yerine inandırıcı bir tavır takınmayı tercih etmiş mevcut durumu kabullendiğini belli etmiştir. Ancak bu inandırıcı ve popülist tutum hemen ardından geçmişle kıyaslanan bir ekonomik gösterge

115 Bayar, *a.g.e.*, s. 33.

116 Sayarı, *a.g.m.*, s. 89.

117 Işık, *a.g.e.*, s. 182.

118 *Muğla*, 16.10.1958, s. 5.

119 *Hür Aydın*, 26.09.1958, s. 1; *Muğla*, 27.09.1958, s. 4.

ile bütünleştirilmiştir: *'Bugün belki bazı sıkıntılar vardır. Maddi yokluklar olabilir bundan bahsedebilirler. Fakat 1950, 51, 52 ve 53'te ne vardı ki o zamanda bundan bahsediyorlardı? Demekki bu söyledikleri yalandır. Bir politika oyunudur. Bir taktiktir.'*¹²⁰ Başka bir konuşmasında vatandaşın sıkıntılarının farkında olduğunu ancak bunun geçici bir durum olduğunu ifade etmekten kaçınmamıştır.¹²¹ Menderes ekonomi konusundaki muhalefet baskı ve eleştirilerini açıklığa kavuştururken halk dilini kullanmakta ve halktan biri gibi inandırıcı ifadelerle dolu savunmalar yapmaktaydı. Manisa'da halka seslenişinde muhalefet eleştirilerine şu içten cümlelerle cevap vermekte ve muhalefeti halka şikâyet etmektedir:

'Bir baraj açarsınız bunlar gazetelerde bir köşede dahi bu baraja yer vermezler, en büyük eserleri deste deste Türk Milletinin hizmetine tevdi edersiniz dönüp bakmazlar. En çok sevineceğiniz zamanlarda birçok kavgalar ve yoktan meseleler çıkarmak suretiyle bu gürültüler arasında Türk Milletine saadetini idrak ettirmemek için bütün münafıklıkları yaparlar.

*Sevgili Manisalılar, siz söyleyiniz bunlar ne istiyorlar? Ne yapsak kötüdür diyorlar, kötü olan fabrikalar mıdır? Barajlar mıdır? Hayır. Kötü olan onların kalplerindeki menfi hislerdir, kıskançlıktır, politika ihtirasıdır, bozgunculuktur, nifaktır.'*¹²²

Yıldırma politikalarının karşısında dimdik duracağını ifade eden Menderes,¹²³ halka kendisine karşı yapılan eleştirilere de aynı samimiyetle yanıt vermektedir: *'Hava kuru giderse kabahat Adnan Menderes'tedir. Hava yağışlı giderse yine kabahat Adnan Menderes'tedir.'*¹²⁴ *"Memleketin huzur ve sükuna ihtiyacı var. Bırakınız çalışalım, bırakınız memleketi kalkındıralım."*¹²⁵ Böylece Menderes halk içinde ve onlarla yakın temas içindeyken bu samimi dili kullanarak hem kendini ifade etme hem de halkta yakın bir his uyandırmayı başarmaktaydı.

120 *Hür Aydın*, 25.09.1958, s. 4.

121 *Halkın Sesi (İzmir)*, 22.09.1958, s. 4; Menderes bu yorumlarını zaman zaman Meclis kürsüsünden de yapmakta ve yıllardır yapılan hayat pahalılığı, döviz gerilemesi, altının fırlaması gibi konulardaki eleştirilere CHP'nin iktidar yıllarında ki uygulamaları ile cevap vermektedir. Bu detaylı açıklamalara halka daha basitleştirilmiş ve yalın bir dille sunduğu görülmektedir. Bkz. Faruk Sükan, *Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960*, Kültür Ofset Limited Şirketi, Ankara, 1991, s. 421.

122 *Hür Aydın*, 26.09.1958, s. 4; *Muğla*, 15.10.1958, s. 4; *Zafer*, 13.10.1958, s. 4.

123 *Halkın Sesi (İzmir)*, 22.09.1958, s. 1.

124 *Şelale*, 16.10.1958, s. 2.

125 *Halkın Sesi (İzmir)*, 22.09.1958, s. 4.

Sonuç

Halkla temasını ve ilişkilerini iyi düzenleyen liderler, toplum hafızasında her zaman daha kalıcı izler bırakmayı başarmışlardır. Karizmatik önderlik yetisi, hitap yeteneğindeki akıcılık, olayları manipüle edebilme zekâsı, kitlenin hassasiyet ve kültür çerçevesine vakıf olabilme gibi durumlar liderleri öne çıkaran ve onları diğer kişilerden ayıran niteliklerdir. Bunları iyi kurgulayan ve uygulayan liderler, siyasi havayı etkilemekte ve kitleleri peşinden sürükleyebilmekte başarılı olmaktadır. Adnan Menderes'in hüznünlü yalnızlık öyküsü etrafında gelişen bu liderlik yeteneği, toplumu yakından tanınmasına sebep olan ilişkileri onu siyasi hayatta öne çıkarmıştır. Halkla yakın temas alanları olan mitingler, açılışlar, seçim gezileri, çeşitli içerikli ziyaretler onun hem kitlenin nabzını tutmasına hem de kendi politik hedef ve amaçlarına ulaşması için gerekli olan kitle desteğini sağlamaktaydı.

Menderes'in halk desteğine ve milli iradeye olan temayülü ve tam inancı onun siyasi yaşamında halkı ve kitleleri her zaman bir başvuru mecrası konumuna yükseltmiştir. Ona göre halksız bir şey yapılamazdı ve onlar olmadan politikanın yürümesi mümkün değildi. Bu nedenle her sıkıştığında halka sığınmış, onların sevgisinden beslenmiştir. Elbette bu dayanak muhalif olarak addedilen gazeteci, aydın ya da karşıt partili halkı kapsamayan tek yönlü bir bakıştan oluşmaktaydı. Adnan Menderes'i 1958 yılında Batı Anadolu'yu kapsayan yurt gezilerine çıkartan ilk düşünce bu desteği yeniden canlı olarak görmek ve onları kendisi ve partisi aleyhine gelişen siyasi olaylara karşı dirençli olmaya davet etmektir. İkona politikalarının neredeyse tamamı bu kurgular üzerine olmuş, iktidar gücünü elinde bulunduran bir parti lideri olarak halkla diyalogunu iyi tutmuş, iddia ve fikirlerini hep halk temeline dayandırarak yürürlüğe sokmuştur. Bununla birlikte Menderes, bu gücün verdiği özgüven ile diğer bir kısım halkı ise reddedici ve öteleyici bir tutum içine girmiştir. Bu temas ve yakınlığın getirdiği en önemli sonuç, Menderes'in kısa süre sonra gerçekleşecek olan ihtilale giden süreci gezilerdeki bu yoğun halk ilgisi nedeniyle algılayamaması ve gerçek siyasi havayı görebilmesini engellemiş olması olarak yorumlanabilmektedir. Keza halk gerçekleşen ihtilal karşısında derin bir sessizliğe bürünebilmiştir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- BCA, 30.1.0.0.10-61-6, 22.06.1958.
BCA, 30.1.0.0.10-61-8, 20.09.1958.
BCA, 30.1.0.0.10-61-9, 16.10.1958.
BCA, 30.1.0.0.45-269-9, 21.10.1958.
BCA, 30.1.0.0.2-16-9, 15.10.1958.
BCA, 30.1.0.0.2-16-10, 19.10.1958.

II. Süreli Yayınlar

- Balıkesir Postası*, 06.09.1958.
Balıkesir Postası, 08.09.1958.
Balıkesir Postası, 22.09.1958.
Başarı (Manisa), 05.09.1958.
Başarı (Manisa), 06.09.1958.
Başarı (Manisa), 08.09.1958.
Başarı (Manisa), 09.09.1958.
Başarı (Manisa), 16.09.1958.
Başarı (Manisa), 18.09.1958.
Bugün (Bergama), 23.09.1958.
Bugün (Bergama), 28.09.1958.
Burdur'un Sesi, 13.10.1958.
Burdur'un Sesi, 16.10.1958.
Burdur'un Sesi, 17.10.1958.
Demokrat Eğirdir, 24.10.1958.

- Demokrat Eğirdir*, 25.10.1958.
Demokrat Eğirdir, 26.10.1958.
Demokrat Eğirdir, 29.10.1958.
Gençliğin Sesi (Afyon), 18.10.1958.
Halkın Sesi (İzmir), 19.09.1958.
Halkın Sesi (İzmir), 22.09.1958.
Halkın Sesi (İzmir), 25.09.1958.
Hür Aydın, 21.09.1958.
Hür Aydın, 23.09.1958.
Hür Aydın, 25.09.1958.
Hür Aydın, 26.09.1958.
Hür Aydın, 15.10.1958.
Hür Aydın, 17.10.1958.
Işık (Manisa), 24.09.1958.
Muğla, 10.09.1958.
Muğla, 26.09.1958.
Muğla, 27.09.1958.
Muğla, 15.10.1958.
Muğla, 16.10.1958.
Muğla, 24.10.1958.
Muğla, 25.10.1958.
Şelale, 16.10.1958.
Zafer, 12.10.1958.
Zafer, 13.10.1958.
Zafer, 14.10.1958.
Zafer, 15.10.1958.
Zafer, 17.10.1958.
Zafer, 19.10.1958.
Zafer, 21.10.1958.
Zafer, 23.10.1958.
Zafer, 26.10.1958.

III. Kitaplar

- AĞAOĞLU, Samet, *Marmara'da Bir Ada*, Baha Matbaası, 1972.
- ANIK, Cengiz, *Siyasal İkna*, Haz. Ercan Şen, Vadi Yayınları, İstanbul, 2000.
- ARİSTOTELES, *Retorik*, Çev. Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı 1899-1960*, Remzi Kitabevi, 1999.
- AYHAN, Ahmet (2007). *Propaganda Nedir?* İstanbul: Literatürk Yayınları.
- BALCI, Ali, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Akademi, Ankara, 2010.
- BAYAR, Celal, *Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Adnan Menderes*, Der: İsmet Bozdağ, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 1986.
- BEKTAŞ, Arsev, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- BOZDAĞ, İsmet, *Celal Bayar Bir Darbenin Anatomisi 27 Mayıs İhtilali*, Emre Yayınları, İstanbul, 1991.
- DİLİPAK, Abdurrahman, *Menderes Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1990.
- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2013.
- FREUD, Sigmund, *Kitle Psikolojisi*, Bozak Yayınları, İstanbul, 1975.
- KAPANİ, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- KAYAALP, İsa, *İletişim ve Dil*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Benim Gözümde Menderes*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1998.
- LACLAU, Ernesto, *Popülist Akıl Üzerine*, Epos Yayınları, Ankara, 2007.
- LE BON, G. (1997). *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları.
- MEYER, Michel, *Retorik*, Dost Kitabevi, Ankara, 2009.
- MİLBURN, A. Michael, *Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*, Haz. Ali Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- MÜLLER, Jan-Werner, *Popülizm Nedir?*, Çev. Onur Yıldız, İletişim Yayınları.
- NEUMANN, Elisabeth Noalle *Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi*, Dost Kitabevi, Ankara, 1998.
- NİRENBERG, Jesse S., *İkna Etme Sanatı*, Çev. Cavidan Seyitcemaloğlu, Say Yayınları, İstanbul, 1994.
- ÖYMEN, Altan, *..Ve İhtilal*, Doğan Kitap, İstanbul, 2013.

SARITAŞ, Tuğrul, *Arka Bahçede Neler Oldu? Adnan Menderes*, Kùltür Ajans Yayınları, Ankara, 2013.

SAROL, Mùkerrem, *Bilinmeyen Menderes I*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2014.

SAROL, Mùkerrem, *Bilinmeyen Menderes II*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1983.

SÜKAN, Faruk, *Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960*, Kùltür Ofset Limited Şirketi, Ankara, 1991.

TUNA, Taşkın, *Adnan Menderes'in Günlüğü Siyasete Karışan Kan*, Şule Yayınları, İstanbul, 2005.

IV. Makaleler

ÇELEBİ, Onur, '14 Temmuz 1958 Irak Darbesinin Türk İç Politikasına Yansımaları', *Turkish Studies*, Volume 12/31, ss. 41-60.

DOĞANER, Yasemin, 'Vatan Cephesi', *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 177-193.

İŞİK, Caner, 'Halk Tahayyülünde Adnan Menderes', *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, Cilt 1, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını: 39, Aydın, 2012, ss. 175-200.

İNAN, Süleyman, 'Adnan Menderes'in Mizacı Üzerine', *Türkiye Günlüğü*, Sayı 107, Yaz 2011, ss. 57-68.

İŞLER, Esra Keloğlu, 'Demokrat Partinin Halkla İlişkileri Üzerine Bir İnceleme', *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 24, Kış-Bahar 2007, ss. 111-128.

KENTEL, Ferhat "Demokrasi, Kamuoyu ve Siyasal İletişime Dair", *Birikim*, Sayı: 30, Ekim 1991, ss. 1-8.

KOCA, Selçuk, 'Atatürk'ü Koruma Kanunu', *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 321-331.

KOÇAK, Abdullah "Siyasal Davranış ve Kamuoyu", *Selçuk İletişim*, 2 (3), 2002, ss. 96-103.

KOLOĞLU, Orhan, 'İslam'da ve Türkiye'de Kamuoyu', *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3.5 (2012), 85-92.

ÖZER, M. Akif, "Siyasal İletişimin Etkinliğinde Algılama Yönetiminin Rolü", *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 7, 2014, ss. 166-197.

- SAYARI, Sabri, 'Adnan Menderes', *Türkiye'de Liderler ve Demokrasi*, Ed. Metin Heper-Sabri Sayarı, Çev. Zuhâl Bilgin, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, ss. 77-101.
- TEKİN, Mustafa, 'Adnan Menderes'in Halkla Bağının Metafizikliği', *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, Cilt 1, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını: 39, Aydın, 2012.
- VURAL, A. Murat "Basın, Kamuoyu ve Üniversite", *Kurgu Dergisi*, Sayı: 17, 2000, ss. 112-121.
- YILDIRIM, Emek, 'Sovyetler Birliği'nde Propaganda ve Proleter Hegemonik İdeolojinin Kurulumu Üzerine', *Doğu Batı Düşünce Dergisi Kitle ve İktidar*, Yıl: 17, Sayı: 69, Mayıs-Haziran- Temmuz 2014, ss. 271-293.

V. Tezler

- BAŞARIR, Murat, *Siyasal İletişim Sürecinde Lider Üslubunun Seçmen Davranışındaki Rolü Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2015.
- ULUTAŞ, Ejder, *Toplumsal Bir Tip: Kanaat Önderi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2015.

Extended Abstract

The last years of the revolution in the 1950s, when the Democratic Party and the Republican People's Party were the main actors of political life, were marked by a conflicting and chaotic state of politics. In the 1950s, the public was more involved with politics and began to ruminate on politics. Especially during the first years of multi-party life in Turkey, the discourse of democracy pushed the masses to be involved in politics, which led political actors to consider the support of the public. Previously, politics was conducted within limited frames in which politicians contacted the masses, but such a one-sided and limited way of policy was no longer practical. Politics that had appealed to the private and domestic sphere had to appeal to the general public and had to find appropriate ways. This situation drew attention to the influential roles of media and public opinion and highlighted the charismatic traits of political leaders, such as persuasion and rhetoric skills.

This political shift revealed the need for public-oriented policy and emphasized the spiritual and practical dimension of the relationships between the leader and the mass. The political reckonings between the main political actors elevated the masses to a high place of negotiation. The leaders who wanted to gain the support of the masses hoped to have the chance to influence the public with their firm ideas and practical recommendations. These leaders, who should know both the audience they are addressing and the openness and advantages of the political power, aimed to persuade the masses in line with their own ideas with different strategies. At this point, leaders who know the sensitivities of the society well have always been more successful in manipulating events. As Neumann puts it, "successful politicians have an astonishing ability to grasp public opinion – without the need for any public opinion research." This is due to the nature of the leader, his charisma, and his ability to keep the pulse of the masses well.

In this study, we addressed Adnan Menderes's leadership portrait, persuasion and rhetorical skills, and country trips in 1958, when the political balance shifted against him. The 1950s were the years corresponding to critical times in the political life of Menderes and the shifts in the social structure. In these years, the service sector replaced the village-based economy, the media gained

power, and the social structure changed. There were also political and economic problems challenging Menderes. During the years between 1957 and 1960, in Ağaoglu's words, Menderes had to handle the most exhausting cases of his ten-year prime ministry. At the end of the 1950s, economic problems were the main concerns of the Menderes government. With the 4th August decisions of 1958, the value of the Turkish lira was lowered three times, the government demanded credits from Europe, and the economic situation began to worsen day by day, which gave a trump card to the opposition. Menderes and his government were driven to corner in front of the public. Besides, the military coup in Iraq in 1958 changed Turkey's agenda and led to dramatic effects on Menderes's passionate and timid personality. He became very vigilant, and his only political agenda was the *revolution*. The military coup in Iraq had repercussions worldwide, but it had a much more devastating effect on Menderes, waiting for the Iraqi leader at the airport in Istanbul. Therefore, Menderes preferred to stay close to the people and constantly used the Iraqi revolution as a persuasive political discourse in his trips.

One year after the elections, Menderes *embraced his people* again and was back to his country trips. In making his trip decisions, he followed the steps of İnönü, who had traveled around Anatolia, but Menderes mainly focused on foreign trips, which was a new strategy. The primary purpose of his domestic trips was to resurrect the spirit of 1946 and persuade the masses to be in a state of vigilance against the opposite. Thus, the support of the public would be regained, and the public could be guided in the desired direction. The study addressed and discussed how Menderes persuaded and influenced the masses by using various practices and discourses during his Western Anatolia tour, how his charismatic leadership affected those trips, and how Menderes communicated with the public. Therefore, we examined the news about Isparta, Afyon, Uşak, Kütahya, Eskişehir, İzmir, Aydın, Denizli, Manisa, Antalya, Burdur, and Balıkesir trips in the local and national newspapers, and reviewed the various memoirs and the literature on persuasion and rhetoric.

EKLER

EK 1: Muğla, 16.10.1958.

Nüshası 10 Kuruştur	MUĞLA Muğlada çıkar günlük siyasi gazetedir	Perşembe 16 Ekim 1958 Yıl : 7 Sayı : 1965
---------------------------	---	--

Ege seyahatine devam eden Başvekilimiz Turgutlu'da dediği:
'Hüsrana uğrayacaklardır,,

Turgutlu, Salihli, Ahmetli ve Demirci
emsalsiz tezahüratla karşılanan
Menderes, zehirli propagandaya
dikkati çekti

Demirköprü. (A.A.) — Başvekil Adnan Menderes beraberinde Başvekilin eşi ve kasabaalılarının birliğiyle bu sabah otomobile Manisadan hareket etti. Ege kıyılarında her köy ve kasabada tıklar kurulmuş vatandaşlar tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. Başvekilimizi her yerde hararetle karşılayanlar, bilhassa Turgutlu, Ahmetli ve Salihli'de çok hevesli olmuştur.

ölmüştü alkışlarla kesilen
abevünde Başvekil, kendisi
verilen çok sıcak hüsnü ka
vekkâr ettikten sonra de
di.

BAŞVEKİLİMİZİN TURGUTLU'DA
YAPTIĞI DÜNKÜ HİTABESİ
habbet ve itimadımızla mazhar ol
makla mümkündür.

çin ağır vazifemizin başarılmasın
da en büyük kuvvet ve cesaret
kaynağını teşkil etmektedir. Mem
leketin hakikaten ağır olan işleri
ni başarabilmek, hükümetin fidesi
mesuliyetini taşıyabilmek, ancak
sizlere dayanmakla, sizlerin mu
habbet ve itimadımıza mazhar ol
makla mümkündür.

Başbakan Manisada binlerce vatandaşla hitab ederken gösteriyor.

EK 2: Hüraydın, 18.09.1958.

18
MAYIS
1958
18 Kurum
Telefon No. 1592

HÜRAYDIN

ABONE
Genel Aboneliği : 50 Lira
Aile Aboneliği : 30 Lira
Resmî Kurumlar, Kurumlar & Der. Hakkında Ücretsiz Pasajına İstisna

Demokratik Frontal Parti Hedefleri ve Fikirleri ile Yığın Çabaları Hızlı Geliştirildi.

Sayı : 1687

Başvekil Ege Gezisine, Yarın Çıkıyor!

Pazar günü, İzmir D.P. İl Kongresinde Başvekil Menderes önemli bir nutuk söyleyecek
Ege gezisinde Başvekil: T. İleri, N. Gedik, F. Uçaner ve Nedim Ökmen de refakat edecek

MENDERES, 24 Eylülde Aydın'da Olacak

Başvekilin D.P. Aydın il kongresinde de, bugün iç ve dış olaylarına temas eden bir konuşma yapacağı tahmin ediliyor.

İsmail (Özel) — Önemli bir Pazar günü yapılacak Demokrat Parti İzmir İl Kongresi hazırlıkları tamamlanmış bulunmaktadır.

dr. Koğra davetiyesi ile hazırlanmış ve yakın vaktlerdeki D.P. İl idare heyetlerinin gönderilmiştir. Şubemizle de davetiyele-

rin dağıtılmasına başlanmıştır olup delega kartları, başta gelen ilkbare ilgililere gönderilmektedir. 15 sayı falk kongre faaliyet raporunda; iktisadi, iç dış politik meseleleri ile sosyal ve bilhassa işçi mevzularına geniş yer verildiği görülmüştür.

BAŞVEKİLİMİZ VE BAZI VEKİLLER KONGREDE BULUNACAK

Emarsitesi günü saat 17'de vapurla şehrimizi terki (Devamı S. 4 de)

Risicumhur Bayar ve Menderes Yeşilliği, Hava alanında. Arkadaki Dahiliye Vekili Dr. Nemik Gedik'tir.

Ege gezisinde Başvekil refakat edecek olan Nafia V. Tefik İleri.

Almanya da Bize, yeni kredi'ler açıyor

İstanbul (Özel) — Batı Almanya memleketimize

İşçi Semineri

Dün de devam etti

Beldiye salonunda ayıl günün bilididigine şehrimizde işçi semineri evvelki gün de devam etmiş ve şehrimizde işçi ve işçi temsilcileri tarafından alakayla dinlenmiştir. İki saat dersler bir Amerikan uzman da katılarak sendika ve sendikacilik hakkında film gösterilmiştir.

Filmis gösterileş, der, işçi temsilcileri büyük bir alakayla gösteri ve daha faydalı olmuştur.

Yeni bir petrol damarı bulundu

Diyarbakır (Özel) Bir Amerikan petrol şirketi Irak sınırında yakın bir mevzuda iktisadî defa olarak çukur gözen bir petrol damarı bulunduğuna, Helen birinci teşebbüs kuyusunda sondajlara devam edilmektedir.

Hariciye Vekili Newyorka gitti

Kabil (A.A.) — Hariciye vekili Fatih Rüştü Zorlu, Reisicumhuremize Kanun'la tayin edilen sonra, uşakla Tahran yolu ile Birleşmiş Milletler genel kurultusunda Türk heyetine temsil etmek üzere Newyorka hareket etmiştir.

Formoza'ya son sistem Amerikan uçakları geldi

Rusya, Japonya'ya nota verildi

Londra (B.B.C.) — Amerikan Star F 2 tepeklili uçakları Milliyetçi Çin hükümetine teslim edilmiştir. Bu uçaklar, nükleer silah taşıyıcıdır. Pasifikteki Amerika ve Japonya arasında...

Ziraî Sigorta

Lâvîha Vekâletlere sevkedildi

EK 3: Balıkesir Postası, 06.09.1958.

Şehrimiz Çimento fabrikasının açılış töreni bugün yapılacak

Bayram töreninden sonra açılacak fabrikaya bütün vatandaşlar otobüslerle götürülüp getirilecek

Bir müddetten beri faaliyette bulunan ve imâl etmiş olduğu çimentoları piyasaya çıkarılan şehrimiz Çimento fabrikası, bugün büyük bir törenle açılacaktır.

Daha önce de bildirdiğimiz gibi, bugünkü açılış töreninde, Reisicumhurbaşuz Bayar, Başvekil, Vekiller ve Milletvekilleri, Ankaradan gelecek davetliler, halkımız bulunacaktır.

Cumhuriyet alanında yapılacak Kurtuluş Bayramı töreninden sonra başlıyacak olan fabrikanın açılış törenini müteakip fab

Başvekil Adnan Menderes şehrimize gelişlerinde

EK 4: Muğla, 27.09.1958.

Nüshesi
10
Kurustur

MUĞLA

Muğlada çıkar günlük siyasi gazetedir

Cumartesi
27
Eylül
1958
Yıl: 7
Sayı: 1949

bu büyük sevgi ve tezahürat la karşılanan Reisicumhurbaşki C...
lâi Bayar bir seyahat esnasında görülmektedir.

REİSİCUMHURUMUZA ANDAKİ TEZAHÜRAT

İki çevreler Türk ve İran devlet
elilerinin görüşmelerine ayrı
bir önem vermekte

(Hususi) — Reisicumhurbaşki bugün kalacak, cuma günü akşamı...
Afghanistan dönüşü...
Müttefik pakistana yap
günülük ziyareti müteakip
10 a uçakla Tahra
er cumy Pakistan reisi
Mirza ve bayşekil ile
askeri erkin tarafından
şifurlanmıştır.

TAYHRANDA

(Hususi) — Türkiye
bayar, bugün öğleden
sona gelmiş ve alanda
bu hükümet ricali ve ka
halk kitlesi tarafından
şifurlanmıştır. Yol boyu
Bayara hararetili dost
şöbe bulunmuşlardır.
İsiccumhuru, İranda iki

Ere asgarî ücret hakkı nması talep ediliyor

İşçi Sendikaları Konfederasyonu
seisi bir basın toplantısı yaptı
(Hususi) — Türkiye
sin toplantısı tertip ederek işçile
Konfederasyonu
sin derlerinden asgarî ücret mese
Beyaz, bugün Anka
lelerinden işçi sigortalarının faali
temeyinde bir ba

Boşvekil A. Menderes Denizli'de coşkun tezahüratla karşılandı

Belediye balkonundan muazzam kalabalıkla hitap eden Men
deres, "umarızlarımız, çok sakin bir yol
Denizli, (A.A.) — Bayşekil
kiçüklük bir endişem gölgesi ile
Denizli'ye geldi. Denizli'ye geldiğinden
Adnan Menderes, bugün Denizli'de
belediye binasının balkonundan,
muazzam meydanı hıncahınç dol
durmuş olan Denizlilere hitaben
su beyanını yapmıştır:

"Sevgili Denizliler,
Bizlere karşı gösterdiğiniz bu
emelsiz hüsnâ kabûde endoşy
beşinize en derlin minnet ve şük
nalarımı arz ederim. İki sene ev
vel buraya belğitim zaman sizleri
sevgili ve hayata emniyette bakar
bir ruh hâliyle içinde bulunmuş
Bugün daha çok neşeli görmenin
zevk ile bahşıyacağış içindeyim.
daim kıtsan ve güler yüzünüzü, en
Cenâbi heke, nezahati her

Somuncuoğlu Denizlide

Pamukkaleyi geçen Basın - Ya
yın ve Turizm Vekili İğit
Denizli, (Hususi) — Basın,
Yayın ve Turizm Vekili Server
Somuncuoğlu refakatedeki bazı me
buslarla Denizlide bulunan An
kara, İstanbul gazetecileri, dün
pamukkaleye girmişler, orada ken
dilerine mimarlar tarafından
izahat verilmiştir.
Basın, Yayın ve Turizm vekili
tiyatroyu, amam ve su menbâsı
incelemiş, travertenleri gezmiş ve
ilzüm gelen izahat almışlardır.
Basın, Yayın ve Turizm vekili
saat 19.30 da, refakatîdekilerle
birlikte Denizliye dönmüştür.

Nato Daimi Konseyinde Kıbrıs işi görüşülüyor

Türk ortodoksları ruhanî reisi Kıbrıs
dair enteresan bir broşür yayınlandı
Ankara, (Hususi) — Kıbrıs
da hükümetimizi temsil edecek tem
silecin tayini ilgili olarak har
ciye vekâleti tarafından, Amman
büyük elçisi Mahmut Pâkretken ve
Bağdat temsilcimiz general Behçet
Türkmen, Ankara'ya acele olarak
dave tedilmişlerdir.

Bildirdiği gibi, temsilcimizin E
kim başında Kıbrıs'taki teklifine bir
sında olması lazımdır.
London, 24 (Radyo) — Nato ge
nel sekreteri Spaak, Atından ayrı
Irken Makarios'un başmışsı bir
Kıbrıs hakkındaki teklifine önem
izafe ettiğini belirtmiştir.

NATO daimi konseyi, bugün
toplansmış ve genel sekreter Spaak
Kıbrıs mevzuuna dair konseye bir

Paris'in havası çok pis imiş

Paris, (A.A.) — Düşünün
en büyük şehirleri arasında Pa
ris lâğim kaaalızasyonu her ba
kımdan büyük şöret sağlamıştır.
Paris belediyesi tarafından ge
çenlerde yayınlanan bir bülten
göre Paris lâkımlarına dair çok
enteresan malumat verilmiştir.
(Devamı 4. cü Sahifede)

Dışişleri Vekilimizin Newyorktaki temasları

Newyork, (Hususi) — Bir
leşmiş Milletlerdeki Türk delegesi
Şeyfullah Esin, dün akşam harici
ye vekili Özlü'ye şerefine bir kok
teyl parti vermiştir. Kokteylde
Birleşmiş Milletler müzakereleri i
çin Newyorkta bulunan İngiliz ve

entmuşlardır, dedi
mez vazifelerine tasdik eden ama
arış su, yol ve okul faaliyetleri
hakkında sizlere biraz evvel izah
hat verdi ve merkezin denizliye
"Sona 4 gün sahifede"

rapor vermiştir. Kendisi, Atlan
tik konseyindeki Türk ve İngiliz
temsilcileri ile görüşmelerine de
vam etmek kararında olduğunu
bildirmiştir. Daimi konseye, yarın
da Kıbrıs işini görüşmeğe devam
edecektir.

**ÇİNE PİSKOPOSU
NE DİYOR?**

Sona 4. ücu Sahifede

Dış temaslar için tamim

Ankara, (Telefonla) — Mali
yeti umum müdürjüğüne gönderi
len bir yazıda; bundan sonra fut
bol maçları yapmak üzere Türkiye
ye getirilecek takımlara ödenecek
Türk parası için, evvel emirde ma
liye vekâletinden mûsaade alınma
sı şart koşulmuştur. Bu yazı üzeri
ne umum müdürlük keyfiyeti fut
bol federasyonuna intikali ettirecek
bunun kullüplete tamim edilmesi
ili istemiş ve ayrıca memleketimi
ze dışardan takım getirmiş. İki
Yen kulüplerin mûsabakâ tertibine
den asgarî bir ayıncıca anlaşma su
retlerini de umum müdürliğin tev
di etmeleri lâzım geldiğini hatırla
mıştır.

unYan hariciye vekilleri de
bulunmuşlardır. Yemek çok
ni bir hava içinde geçmiştir.
Zorlu. Newyorktaki temas
devam etmekte olup dün
devlet vekili ile birlikte yen
miştir.